

VYTAUTO DIDŽIOJO
UNIVERSITETAS
MCMXXII

ISSN 2029-4239 (online)
Teisės apžvalga
Law review
No. 1 (19), 2019, p. 118-147

NUSIKALSTAMO BANKROTO TEISINIO REGULIAVIMO ATITIKTIS ULTIMA RATIO PRINCIPUI: NACIONALINIAI IR TARPTAUTINIAI ASPEKTAI

Rasa Volungevičienė¹

DOI: <https://doi.org/10.7220/2029-4239.19.6>

SANTRAUKA

Kiekvienais metais tiek Lietuvoje, tiek visoje Europos Sąjungoje bankrutuoja daugybė verslo subjektų; vieni bankrotas sąlygotas nepamatuotos verslo rizikos ar nepalankių išorinių faktorių, kitų - sąmoningų tyčinių veiksmų. Kadangi Lietuvoje įstatymų leidėjas už tyčinius asmens veiksmus sąlygotą įmonės bankrotą yra numatęs tiek civilinę, tiek baudžiamąją atsakomybę, kyla bankroto kriminalizavimo atitikties ultima ratio principui kaip kraštutinei priemonei klausimas, nes baudžiamoji atsakomybė demokratinėje visuomenėje turi būti naudojama tik kaip kraštutinė priemonė tuo atveju, kai kitomis priemonėmis apsaugoti teisinių gėrių nėra galimybės.

Straipsnyje pasitelkiami ultima ratio principo turinio kriterijai, kurių pagalba identifikuojama, kad nusikalstamo bankroto teisinė norma numato baudžiamąją atsakomybę už pavojingą veiką - konstitucijos saugomų teisinių gėrių, t. y. nuosavybės (kreditorių interesų) ir ekonomikos bei verslo tvarkos pažeidimus, kurių apsauga vien civilinės teisės priemonėmis yra nepakankamai veiksminga, tad sąmoningais asmens veiksmais blogai valdant įmonę ir sąlygojus jos bankrotą bei didelę žalą kreditoriams, baudžiamosios atsakomybės taikymas yra proporcinga priemonė, t. y. nusikalstamo bankroto kriminalizavimas neprieštarauja ultima ratio principui.

Dėl nusikalstamo ir tyčinio bankroto atribojimo problemos ypatingai svarbūs šių veikų takoskyros kriterijai, tačiau dėl įstatymo leidėjo panaudoto vertinamojo nusikalstamos veikos požymio - sąmoningo blogo įmonės valdymo bei sudėtingumo įrodyti nusikalstamos veikos atlikimą būtent tiesiogine arba netiesiogine tyčia, nei iš įstatymo teksto ir (ar) jurisprudencijos

¹ Autorė yra Vytauto Didžiojo Universiteto teisės fakulteto magistrantė.

nepaaiškėja, kokia veika laikytina nusikalstama ir tai įmanoma identifikuoti tik audito ar ekspertų pagalba, todėl ypatingai svarbu nustatyti būtent baudžiamosios atsakomybės taikymo objektyvias prielaidas.

Siekiant patikrinti gautais tyrimo rezultatais paremtas išvadas, šiame straipsnyje Lietuvos nusikalstamo bankroto teisinis reguliavimas lyginamojo metodo pagalba tiriamas lygiagrečiai su dviejų ES valstybių- Vokietijos ir Prancūzijos nemokumo ir bankroto veikų kriminalizavimu, kadangi šiose valstybėse griežtas baudžiamosios teisės priemonės kompleksiskai derinant su finansinių problemų turinčioms įmonėms pasitelktais civilinės teisės instrumentais, pasiekiami pozityvūs rezultatai.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI

Nusikalstamas bankrotas, ultima ratio.

IVADAS

Kiekvienais metais Europos Sąjungoje bankrutuoja 200 000 įmonių, dėl to darbus praranda 17 mln. asmenų, būtent todėl gerai funkcionuojanti nemokumo sistema būtina ekonominiam augimui ir verslo vystymui.² Šių dienų visuomenėje vis dažniau kyla klausimai, ar esamas sąmoningais tyčiais veiksmais sąlygoto bankroto teisinis reguliavimas yra efektyvus ir proporcingas valstybės saugomiems teisiniams gėriams apginti, ir būtent teisės principai, atliekantys netiesioginę mūsų elgesio reguliavimo funkciją bei nustatydami siektinus tikslus kaip tam tikrus teisinius gėrius, nurodo tam tikrą siektiną elgesio modelį.³

Lietuvoje, priešingai negu daugelyje kitų Europos Sąjungos valstybių, įstatymų leidėjas yra numatęs tiek civilinę, tiek ir baudžiamąją atsakomybę už labai panašiais požymiais pasižyminčią veiką - sąmoningą blogą įmonės valdymą. Būtent dėl šios priežasties kyla poreikis pasitelkti ultima ratio principą kaip instrumentą teisinio reguliavimo patikrinimui, pripažįstant nusikalstamais veiksmus, kurie numatyti tiek Įmonių Bankroto Įstatyme (toliau - ĮBI), tiek Baudžiamajame kodekse.

Nemažėjantis tyčinių bankrotų skaičius, kuriais padaroma žala kreditoriams vis didėja, kelia poreikį patikrinti, ar įstatymo leidėjo tikslai gali būti pasiekti vien civilinės teisės priemonėmis, t. y. ar esamas bankroto teisinis reguliavimas užtikrina saugotinų vertybių apsaugą, kadangi Pasaulio banko pateiktoje ataskaitoje *Doing business in Lithuania*, kurios duomenimis 2018 m. Lietuvoje esantis bankroto reguliavimas yra vienas iš mažiausiai efektyvių - esamo reguliavimo efektyvumas Lietuvoje užima tik 26 vietą iš 28 valstybių visoje

² V. Jourová, Commission proposes new approach to business insolvency in Europe: promoting early restructuring to support growth and protect jobs, (European Commission - Press release: 2016) <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-3802_en.htm>

³ A. Vaišvila, *Teisės teorija* (Vilnius: Justitia, 2014), p. 140.

Europos Sąjungoje, bankroto administravimo kaina didėja, o kreditorių susigrąžinamų lėšų sumos vis mažesnės.⁴

Teisės doktrinoje vyrauja požiūris, kad siekiant objektyviai įvertinti esamą reglamentavimą, taikomas bausmės ar jų poveikį, svarbu palyginti įvairių valstybių patirtis, o kadangi bankroto, tyčinio bankroto, nusikalstamo bankroto reguliavimas Lietuvoje ir kitose valstybėse skiriasi, būtent per skirtingų valstybių taikomus bankroto modelius galime objektyviai įvertinti tiek patį bankroto kriminalizavimo pagrįstumą ar neproporcingą kriminalizavimą, tiek ir pačios bankroto normos juridinę techniką, panaudotą nusikalstamos veikos požymiams atskleisti.

Siekiant įvertinti Lietuvoje BK 209 str. saugomų vertybių - kreditorių interesų bei valstybės ekonomikos ir verslo tvarkos apsaugos efektyvumą, pasitelktinos Europos Sąjungos valstybės, pasižyminčios istorines tradicijas turinčiu tyčinio nemokumo ir bankroto metu atliktų veikų kriminalizavimu, tokiu būdu užtikrinant efektyviai veikiančių nemokumo sistemų funkcionavimą.

Šiame straipsnyje lyginamosios analizės būdu ištiriami Lietuvos, Vokietijos bei Prancūzijos nusikalstamo bankroto reguliavimo panašumai ir skirtumai, kadangi optimalaus balanso tarptautinėje nusikalstamo bankroto reglamentavimo įvairovėje paieškos skatina pažvelgti į valstybes, kuriose esminiai baudžiamosios teisės principai istoriškai yra tapę realiu teisinės sistemos pagrindu ir yra tarsi atraminis stuburas teisei sistemai tiek teisę kuriant, tiek ją taikant.

Nepaisant to, kad Lietuvos teisės doktrinoje esama nusikalstamų veikų, kurių kriminalizavimas yra ištirtas remiantis būtent ultima ratio principu,⁵ bankroto kriminalizavimas, nepaisant jau pačioje normoje užkoduotos didelės žalos požymio, iki šiol ne tik ultima ratio aspektu, bet ir kaip atskiras teisinis institutas plačiau netyrinėtas, apsiribojant A. Milinio ir N. Strikulio⁶ bei A. Gutauskio straipsniais,⁷ kuriuose apžvelgiama tyčinio ir nusikalstamo bankroto atribojimo problematika bei BK 209 str. kvalifikavimo ir įrodinėjimo aspektai.

Įstatymų leidėjas, numatydamas baudžiamąją atsakomybę už įmonės vadovo ar kitų įgaliojimus įmonės valdymui turinčių asmenų sąmoningai atliktus veiksmus blogai valdant įmonę ir taip sukeliant jos bankrotą bei tuo padarant didelę žalą įmonės kreditoriams, iškelia

⁴ Pasaulio bankas. Doing business in Lithuania 2019. Resolving insolvency. <<http://www.doingbusiness.org/en/rankings?region=>>>

⁵ Aušra Dambrauskienė ištyrė neteisėtą vertimąsi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla, kredito, paskolos ar tikslinės paramos panaudojimą ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką, apgaulingas bei aplaidus apskaitos tvarkymą (BK nusikaltimus aplinkai, piktnaudžiavimą ultima ratio aspektu. Plačiau žr. A. Dambrauskienė, *Ultima ratio principo įgyvendinimas kriminalizuojant veikas Lietuvos respublikos baudžiamajame kodekse* (daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilniaus universitetas, 2017), G. Ivoška, *Baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamas veikas ekonomikai ir verslo tvarkai reglamentavimo Lietuvos Respublikos baudžiamaisiais įstatymais problemos* (daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilniaus universitetas, 2007); G. Višinskis, „Baudžiamoji atsakomybė už savavildžiavimą“ (daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilniaus universitetas, 2015).

⁶ A. Milinis, N. Strikuly, „Nusikalstamas ir tyčinis bankrotas: teorija ir praktika“, *Jurisprudencija* (2016, Nr. 23(2)), p. 249-268.

⁷ A. Gutauskas, „Nusikalstamo bankroto kvalifikavimas“, Straipsnis knygoje: G. Švedas red., *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai* (Vilnius: Registrų centras, 2014), p.151.

ekonominės veiklos kaip pagrįstos verslo rizikos kriminalizavimo problemą. Atsižvelgdami į tai, kad Lietuvos teisės doktrinoje dominuoja pozicija, jog veikų kriminalizacija ir bausmių griežtumas nemažina nusikalstamų veikų skaičiaus,⁸ kyla būtinybė pasitelkiant ultima ratio principo turinio elementus kaip matavimo vienetų kriminalizacijos įvertinimui išgryninant baudžiamosios atsakomybės taikymo pagrįstumą.

Šio straipsnio tikslas yra ištirti, ar nusikalstamo bankroto teisinis reguliavimas Lietuvoje neprieštarauja baudžiamosios atsakomybės, kaip paskutinės priemonės (*ultima ratio*) taikymui, lygiagrečiai esamą reguliavimą palyginant su Vokietijos ir Prancūzijos nemokumo ir bankroto veikų kriminalizavimu, taip identifikuojant gerąsias valstybių patirtis ir kriminalizavimo įtaką tiek kreditorių interesų, tiek ir valstybių ekonomikos stabilumo užtikrinimui.⁹

Nusikalstamo bankroto teisinis reguliavimas Lietuvoje

Lietuvoje atsakomybė už nesąžiningą bankrotą įstatymo leidėjo numatyta dviem būdais - civilinio proceso instrumentais bankrotą pripažįstant tyčiniu arba patraukiant asmenį baudžiamojon atsakomybėn, už šią nusikalstamą veiką ekonomikai ir verslo tvarkai skiriant būtent nepiniginio pobūdžio sankciją – laisvės atėmimo bausmę.¹⁰

Lietuvai esant TSRS sudėtyje, bankroto norma neegzistavo, tad tik planinę ekonomiką keičiant rinkos ekonomikai, nusikalstamo bankroto norma buvo įtvirtinta 1994 m. liepos 19 d. Lietuvos Respublikos įstatymu „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, pataisos darbų ir baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo“,¹¹ įsigaliojusiu 1995 m. sausio 1 d., kurio 315 str. numatė baudžiamąją atsakomybę už įmonės privedimą prie bankroto tyčia blogai ūkininkaujant.¹² 2001 m. kovo 20 d. įstatymu Nr. IX-217 patvirtintas Lietuvos Respublikos BK, įsigaliojęs nuo 2001 m. balandžio 11 d.¹³, 209 str., įtvirtintas specialiosios dalies skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai ekonomikai ir verslo tvarkai“ numatant baudžiamąją atsakomybę asmeniui, kuris „<...> sąmoningai blogai valdydamas įmonę, nulėmė jos bankrotą ir padarė didelės turtinės žalos kreditoriams.“¹⁴ Pasak Lietuvos Aukščiausiojo Teismo „BK 209 straipsnyje numatytu nusikaltimu yra pažeidžiama verslo tvarka, įpareigojanti atsakingus subjektus sąžiningai ir atsakingai, laikantis Civilinio kodekso, Įmonių, Akcinių bendrovių bei kitų įstatymų ir teisės aktų reikalavimų, vykdyti verslą.“¹⁵ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pažymėjęs, kad taikant BK 209 straipsnį, turi būti nustatyti objektyvieji veikos (sąmoningas blogas įmonės valdymas), jos padarinių (bankrotas, didelė žala

⁸ G. Sakalauskas, „Ką liudija didėjantis baudžiamasis represyvumas Lietuvoje?“, *Kriminologijos studijos* (2014, t. 2), p. 96-137.

⁹ G. Sakalauskas, *Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje* (Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2017), p. 7-8.

¹⁰ S. Augėnaitė, „Tyčinis = nusikaltimas?“ *Verslo žinios*, (2012 06 12).

¹¹ Lietuvos Respublikos įstatymas Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, pataisos darbų ir baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo *Žin.* (1994, Nr. 60-1182).

¹² Ten pat, 315 str.

¹³ LR Baudžiamasis kodeksas *Žin.* (2000, Nr. 89-2741).

¹⁴ Ten pat.

¹⁵ *Valstybė p. S.J.*, LR Aukščiausiasis teismas, Baudžiamųjų bylų skyrius (2014, 2K-413/2014).

kreditoriams) ir priežastinio ryšio požymiai. Analizuojant BK 209 straipsnyje įtvirtintus požymius, galima teigti, kad įstatymų leidėjas šia baudžiamosios teisės norma pirmiausia norėjo apsaugoti kreditorių interesus.¹⁶ Taigi nusikalstamo bankroto objektu laikytini kreditorių turtiniai interesai, gauti būtent turtinių reikalavimų tenkinimą už įmonei suteiktas paslaugas ar perleistą turtą,¹⁷ „[t]ačiau svarbu paminėti, kad netesybės, baudos, delspinigiai ir kiti baudinio pobūdžio mokėjimai nepatenka į turtinės žalos turinį Baudžiamojo kodekso 209 straipsnio prasme.“¹⁸

Žvelgiant į BK XXXI skyriaus, kuriam priskiriama ši norma, pavadinimą, akivaizdu, kad asmuo sąmoningai blogai valdydamas įmonę ir tokiu būdu sąlygodamas jos bankrotą, pasikėsina ne tik į įmonės kreditorių turtinius interesus, o tai neigiamai veikia ne tik valstybės ūkio sistemos stabilumą bei patikimumą, bet ir neigiamus padarinius perkelia ir už valstybės ribų - vis stiprėjant verslo tarptautiškumui, kadangi „<...> daugėjant bankrotų bankrutuoja ne tik smulkios vietos įmonės, bet ir tarptautinės kompanijos, bankroto padariniai dažnai išeina ir už Lietuvos ribų (pavyzdžiui, bankrutuojančios įmonės kreditoriai yra užsienio valstybėse ar įmonė ten turi turto.“¹⁹ Ekonominiai nusikaltimai trukdo prognozuoti ir vystyti ekonomikos politiką, neigiamai įtakoja kainų, gamybos ir vartojimo proporcijas, veikia infliaciją, mažina piliečių tikėjimą valdžia, jos institucijomis, kuria prielaidas teisiui nihilizmui.²⁰

Bankroto kriminalizavimo problematika sąlygoja aktualaus klausimo iškėlimą, ar bankrotas nėra kriminalizuotas dirbtinai, kadangi dirbtinės kriminalizacijos klausimas, pasak O. Fedosiuk, ypatingai išryškėja pažvelgus į išteisinamuosius nuosprendžius, „kuriuose konstatuojama, kad įvykis, dėl kurio buvo pareikštas kaltinimas, iš tiesų priskirtinas kitų teisės šakų - civilinės, mokesčių pažeidimų <...> reguliuojamai sričiai.“²¹ Tai atspindi ir teismų praktika, kurioje netrūksta išteisinamųjų nuosprendžių, konstatavus, kad padaryta veika nesiekia tokio pavojingumo ir gali būti reguliuojama kitomis teisinėmis priemonėmis.²² Tai liudija apie nuosaikų požiūrį į nusikalstamo bankroto kriminalizavimą - pasak A. Gutausko, taip išvengiant „neprotingos baudžiamosios teisės“,²³ bei apsiribojant minimaliu nusikalstamos veikos požymių pateikimu.

Pasaulio banko studijoje „Doing business in Lithuania“ tarp kitų rodiklių, rodančių valstybės patrauklumą užsienio investicijoms, Lietuvos bankroto procesų efektyvumo vertinimas rodo esamo reguliavimo spragas, kadangi 2018 m. Lietuva pagal bankroto procesų

¹⁶ *Valstybė p. A.J.*, LR Aukščiausiasis teismas, Baudžiamųjų bylų skyrius (2014, Nr. 2K-358/2014).

¹⁷ A. Abramavičius ir kiti. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai), (Vilnius: Valstybės įmonė Registrų centras, 2009), p. 502.

¹⁸ A. Milinis, N. Strikulyš „Nusikalstamas ir tyčinis bankrotas: teorija ir praktika“, *Jurisprudencija* (2016, Nr. 23(2)), p. 251.

¹⁹ R. Čiricaitytė, „Bankroto bylos iškėlimas Lietuvos Respublikos teisme pagal Europos Sąjungos ir Lietuvos teisę“, *Teisė* (2010, Nr. 74), p.80.

²⁰ Dėl ekonominių nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos (Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas), *Žin.* (1993, Nr. 72-1355).

²¹ O. Fedosiuk, „Dirbtinis kriminalizavimas kaip teisinės praktikos patologija“, straipsnis knygoje: *Baudžiamoji justicija ir verslas* (Vilnius: VU Teisės fakultetas, 2016) p. 37.

²² *Valstybė p. A.T. ir J.S.*, LR Aukščiausiasis teismas, Baudžiamųjų bylų skyrius (2019, Nr.2K-25-693/2019), *Valstybė p. K.B., S.B., A.A.*, LR Apeliacinis teismas (2019, Nr. 1A-23-318/2019).

²³ A. Gutauskas, *Nusikalstamo bankroto kvalifikavimas*. Seminaro medžiaga. (2013 09 13).

efektyvumą užėmė tik 85 vietą²⁴ tarp 191 valstybių.²⁵ Atsižvelgiant į tai, kad pagrindinė bankroto paskirtis yra apginti kreditorių interesus, pateikti Pasaulio banko rodikliai aiškiai įrodo, kad esamas reguliavimas neužtikrina įstatymo leidėjo numatytų tikslų, todėl pagrįsta dar 2014 m. Lietuvos audito pateikta išvada, kad „[t]yčinio ir nusikalstamo bankroto atvejais, kaltiems asmenims taikoma nepakankama atsakomybė.“²⁶

Apžvelgiant Lietuvos teismų praktiką, kuri nusikalstamo bankroto atveju nėra gausi, akivaizdu, jog sąmoningas blogas įmonės valdymas sąlygojant įmonės bankrotą ir didelę žalą kreditoriams daugeliu atveju yra kompleksinė veika, kurios įrodinėjimas, pasak A. Gutausko, labai komplikuoatas dėl jos formų įvairovės šiuolaikiniuose teisiniuose santykiuose, ir šio kompleksinio darinio pavojingumą visuomenei didina tai, jog blogas įmonės valdymas lydimas su juo persipinančių bei po juo besislepiančių kitų nusikalstamų veikų.²⁷ BK XXVII, XXXI, XXXII skyriuose yra apibrėžtos nusikalstamos veikos, persipinančios su nusikalstamu bankrotu bei tampančios sudėtine sąmoningo blogo įmonės valdymo priežastimi ir sąlygojančiomis didelę žalą kreditoriams bankroto metu - sukčiavimas, turto pasisavinimas²⁸, turto išvaistymas²⁹, apgaulingas³⁰ ar aplaidus³¹ buhalterinės apskaitos tvarkymas nusikalstamo bankroto kvalifikavimą daro dar labiau problematišku, kadangi gynyba dažniausiai įrodinėja, kad šiais nusikalstamais veiksmais neturėta tikslo sąmoningai blogai valdyti įmonę - bankrutavusi įmonė buvo vienintelis kaltinamojo pajamų šaltinis ir pan.³²

Dar vienas problematiškas BK 209 str. aspektas, sulaukiantis kritikos - keistas įstatymo leidėjo pasirinkimas numatant būtent kiekybinį kriterijų žalos nustatymui - kreditoriams padarytos turtinės žalos išraiška turi viršyti 150 MGL³³ sumą, o tai šiai dienai atitinka 5700 eurų. A. Gutausko teigimu, tai diskutuotinas sprendimas: „[n]eįmanoma tiksliai apskaičiuoti tos tikrosios žalos, kurią sukelia bankrotas, kadangi neįmanoma pinigine išraiška išmatuoti visų galimų jo pasekmių. Be to, įstatymas kalba tik apie žalą bankrutuojančios įmonės kreditoriams, nuošalyje paliekant kitus verslo partnerius.“³⁴ Ypatingai ydingas įstatymo leidėjo reikalavimas, kad žalą patirtų mažiausiai du asmenys - tokiu būdu esama situacijų, kai nepaisant žalos,

²⁴ Pasaulio banko duomenimis, pagal bankroto procesų efektyvumą Latvija užima 54 vietą, Estija- 47 vietą, Vokietija- 4 vietą, Prancūzija- 28, Suomija- 2 vietą). Pasaulio bankas. Doing business in Lithuania 2019. Resolving insolvency. <<http://www.doingbusiness.org/en/rankings?region=>>>

²⁵Ten pat.

²⁶ Įmonių bankroto proceso valdymas ir kontrolė, (Valstybės kontrolė. Valstybinio audito ataskaita Nr. VA-P-20-8-15.), (Vilnius: 2014-11-25), p. 25 <https://www.vkontrolė.lt/failas.aspx?id=3285>

²⁷ Žr. Išnašą Nr. 7: A. Gutauskas, p.149-151.

²⁸ *Valstybė p. A.K.*, Kauno apygardos teismas (2016, Nr.1-84-238/2016).

²⁹ *Valstybė p. R.T., M.G., A.Š.*, Kauno apygardos teismas (2016, Nr.1-42-530/2016).

³⁰ *Valstybė p. A.L.*, LR Klaipėdos apygardos teismas (2016, Nr. 1-74-361/2016).

³¹ *Valstybė p. J.G.*, Kauno apygardos teismo (2010, Nr. 1-94-245/2010).

³² *Valstybė p. J.S.R.*, LR Apeliacinis teismas (2018, Nr. 1A-223-518/2018).

³³ Pastaba: MGL – minimalus gyvenimo lygis. Ši sąvoka tapati ir lygi baziniam bausmių ir nuobaudų dydžiui, kuris nuo 2018 m. sausio 1 d. yra 50 EUR. Dėl bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio patvirtinimo (LR Vyriausybės nutarimas), TAR(2017, Nr. 14215).

³⁴ Žr. Išnašą Nr. 7: A.Gutauskas, p.150.

dešimteriopai viršijančios minimalią didelės žalos ribą, asmuo išvengia baudžiamosios atsakomybės, kadangi minėtą žalą padarė tik vienam asmeniui.³⁵

Palyginus tyčinio ir nusikalstamo bankroto požymius, matome, kad esminis skiriamasis elementas yra kreditorių patirtos žalos dydis. Tačiau nepaisant tyčinio bankroto metu nustatytos žalos,³⁶ siekiant įvertinti nusikalstamo bankroto normos praktinio taikymo atvejus, akivaizdu, kad tiek pradėtų ikiteisminių tyrimų pagal BK 209 str., tiek perduotų bylų teismui skaičius aptariamam 2013-2018 m. laikotarpiu nėra proporcingas³⁷ tyčinių bankrotų skaičiaus augimui, ko buvo pagrįstai tikimasi tyčinio bankroto reglamentavimo pokyčiais, įsigaliojusiais 2013 m. spalio 1 d.³⁸

Apibendrinus informaciją apie tyčinių bankrotų skaičiaus augimą ir įmonės turto masės bankrutuojančiose įmonėse tolygų kasmetinį mažėjimą³⁹ logiška būtų tikėtis, kad asmenims, sąmoningai privedusiems įmonę blogo valdymo būdu prie bankroto, bus taikoma baudžiamoji atsakomybė.

Pažymėtina, kad net ir pradėjus ikiteisminį tyrimą dėl nusikalstamos veikos, numatytos BK 209 str., ištirtų nusikalstamų veikų pagal BK 209 statistika liudija apie normos taikymo problematiką: 2013 m. - ištirta 42 proc.; 2014 m. - 26 proc.; 2015 m. - 35 proc.; 2016 - 26 proc.; 2017 - 11 proc.; 2018 - 43 proc.⁴⁰ Ši statistika iliustruoja normos taikymo komplikuotumą, pasak A. Gutausko, „nesant aišrios ribos tarp blogo ir gero įmonės valdymo, ir neegzistuojant galimybėms pamatuoti sąmoningai blogą įmonės valdymą <...> tyčios įrodinėjimas nusikalstamame bankrote yra labai problemiškas, nes visada galima surasti argumentų, jog

³⁵ Šiaulių apygardos teismas konstatavo, kad nenustačius didelės turtinės žalos bent dviem kreditoriams, nepaisant to, kad asmuo yra kaltinamas yra padaręs didelę (57 924,00 eurų) turtinę žalą vienam kreditoriui, negalima pripažinti, jog kaltinamasis padarė nusikalstamą veiką, numatytą BK 209 straipsnyje. *Valstybė p. E.K.*, Šiaulių apygardos teismas (2016, 1-25-309/2016).

³⁶ Bankroto pripažinimas tyčiniu nėra būtina sąlyga ikiteisminio tyrimo dėl nusikalstamo bankroto pradėjimui.

³⁷ 2015 m. fiksuoti 64 tyčiniai bankrotai ir pradėti 52 ikiteisminiai tyrimai pagal BK 209str., 2016 m- 96 tyčiniai bankrotai ir 34 ikiteisminiai tyrimai pagal BK 209 str., 2017 m.- 120 tyčinių bankrotų ir 38 ikiteisminiai tyrimai pagal BK 2019 str., 2018 m- 70 tyčinių bankrotų ir 21 ikiteisminis tyrimas pagal BK 209 str. Informatikos ir ryšių departamentas prie LR VRM Nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenys apie užregistruotas ir ištirtas nusikalstamas veikas įstaigose, atliekančiose ikiteisminius tyrimus. 2013-2018 metų ataskaitos. <https://www.ird.lt/lt/veiklos-sritys/atviri-duomenys-2>, Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo tarnyba. Tyčinių bankrotų apžvalga pasikeitus tyčinio bankroto požymių reglamentavimui. Vilnius, 2019-01-09. < <http://www.bankrotodep.lt/veiklos-sritys/nemokumas-2/moni-bankrotas/tycinis-bankrotas/>>

³⁸ LR įmonių bankroto įstatymo 2, 10, 11, 13(1), 20, 21, 28, 29, 30, 33, 35, 36 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas, *Žin.* (2013, Nr. 46-2244).

³⁹ Tyčinių bankroto skaičiaus ir kreditorių reikalavimų bei turto santykis. Tyčinių bankrotų apžvalga pasikeitus tyčinių bankrotų požymių reglamentavimui. Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnyba. <http://www.avnt.lt/assets/Nemokumas/Duomenys-ir-analiz/Bankroto-administratori-administruot-moni-bankroto-proceso-trukms-ir-kreditorini-reikalavim-patenkinimo-analizi-duomenys/Iregistruotoskreditorini-tenkinimas.pdf>

⁴⁰ Informatikos ir ryšių departamentas prie LR VRM. Nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenys apie užregistruotas ir ištirtas nusikalstamas veikas įstaigose, atliekančiose ikiteisminius tyrimus. 2013-2018 metų ataskaitos. <https://www.ird.lt/lt/veiklos-sritys/atviri-duomenys-2>.

bankrotą sukėlė ne sąmoningi vadovo veiksmai, bet nepasiteisinusi rizika, kad buvo tikėtasi gerų rezultatų, tačiau kažkas nepavyko ir pan.“⁴¹

Apibendrinant aukščiau pateiktus statistinius duomenis, akivaizdu, kad pasikeitus tyčinio bankroto reglamentavimui 2013 metų spalio 1 d., kai ĮBĮ pataisomis buvo įtvirtinti tyčinio bankroto požymiai ir prezumpcijos⁴², tai įtakoją tik tyčinių bankrotų skaičiaus augimą. Šiais pakeitimais taip pat numatyti pokyčiai, kad teismui priėmus nutartį dėl tyčinio bankroto bylos iškėlimo duomenys perduodami prokuratūrai, nedavė kito tikėto rezultato - baudžiamosios atsakomybės taikymo - šis „patobulintas“ tyčinio bankroto reguliavimas 2013-2015 metais tik nežymiai įtakoją pradėtų ikiteisminių tyrimų pagal BK 209 str. skaičių, o ikiteisminio tyrimo įstaigose ištirtų nusikalstamų veikų skaičius tolygiai mažėjo iki pat 2018 m. pradžios, nepaisant vis daugėjančių mėginimų įrodyti sąmoningą blogą įmonės valdymą⁴³ - 2018 m. Lietuvos policijos kriminalinių tyrimų centro duomenimis, tyrimų pagal LR BK 209 straipsnį kiekvienais metais daugėja: 2013 metais šie tyrimai sudarė tik 6 proc. visų centro atliekamų tyrimų, o 2018 m. – jau 21 proc. visų paskirtų šio centro paskirtų tyrimų.⁴⁴

Tai verčia susimąstyti apie kitų valstybių patirtį, kuriose nėra tarpinės normos tarp bankroto ir nusikalstamo bankroto, kaip kad Lietuvoje egzistuojantis tyčinis bankrotas - tais atvejais, kai asmuo veikė tyčia, t. y. „<...> suprato, kad blogai valdo įmonę, numatė bankroto ir žalos kreditoriams atsiradimo galimybę ir šių padarinių norėjo arba nenorėjo, bet sąmoningai leido jiems kilti“⁴⁵, numatomas būtent baudžiamosios atsakomybės taikymas.

***Ultima ratio* principas: doktrina ir praktika**

Ultima ratio išvertus iš lotynų kalbos reiškia „paskutinis argumentas“, „paskutinė priemonė.“ Tad ieškodami atsakymo, ar bankroto kriminalizavimas iš tiesų yra naudojamas kaip teisinės sistemos ultima ratio, pasitelkiami aptariamos nusikalstamos veikos kriminalizavimo patikros kriterijai. Baudžiamosios teisės doktrinoje tiek Lietuvos, tiek ir Europos Sąjungos mokslininkai sutaria dėl šių kriterijų, kurie yra tarsi matavimo vienetai teisinio reguliavimo įvertinimui taikant baudžiamąją atsakomybę - būtent įsitikinimas, kad baudžiamuoju įstatymu ginamos esminės vertybės, užtikrinančios visuomenėje vyraujančią tvarką, ir šias konkrečias vertybes galima apginanti tik baudžiamosios teisės priemonėmis, taip reaguojant į veikų pavojingumą⁴⁶ tampa būtent tais instrumentais, pamatuojančiais

⁴¹ Žr. Išnašą Nr. 7: A. Gutauskas, p.151.

⁴² Įmonių bankroto įstatymas, Žin., (2013, Nr. 46-2244) 20 str.

⁴³ Kadangi nusikalstamas bankrotas negali būti konstatuotas be vieno iš pagrindinių nusikalstamos veikos sudėties požymių- blogo įmonės valdymo, kuris pasak A. Gutausko, gali būti įrodinėjamas tik remiantis audito, ekspertizų išvadomis.

⁴⁴ Lietuvos policijos kriminalinių tyrimų centro ataskaita Nr. 140-S-5988/1.1. Citata tekste: Tyčinių bankrotų apžvalga pasikeitus tyčinio bankroto požymių reglamentavimui. Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo tarnyba (2019 01 09).

⁴⁵ *Valstybė p. R.V.*, LR Aukščiausiasis teismas, baudžiamųjų bylų skyrius (2014, Nr. 2K-352/2014); *Valstybė p. A.J.* LR Aukščiausiasis teismas, Baudžiamųjų bylų skyrius (2014, Nr.2K-358/2014).

⁴⁶ A. Dambrauskienė, „Ultima ratio principo samprata“, *Teisė* (2015 Nr. 97), p. 117-118; A. Klip, „European Criminal Policy“, *Criminal Law & Criminal Justice* (2012, No.3), p. 5-6.

baudžiamosios atsakomybės taikymo pagrįstumą. G. Švedas pagrindiniais kriterijais, pasitelktais vertinant veikų kriminalizavimą, taip pat įvardija nusikalstamos veikos pavojingumą, jos paplitimą, baudžiamąją teisę naudojant kaip kraštutinę priemonę, bei reikalavimą, kad baudžiamosios teisės priemonėmis ketinamas reguliuoti objektas būtų baudžiamosios teisės poveikio ribose.⁴⁷ Šios pozicijos laikosi ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas: <...> baudžiamajai atsakomybei esant ne vienintelei poveikio priemonei teisės pažeidėjui galimų pritaikyti teisinės atsakomybės formų sistemoje, svarbu nustatyti, ar konkreti kaltininko veika išties pasiekusi tokį pavojingumo laipsnį, kad, <...> būtų pagrįstas baudžiamosios teisės priemonių taikymas.⁴⁸ Tai sąlygoja patikros kriterijaus statuso ultima ratio principui suteikimą sprendžiant apie tai, ar įstatymui prieštaringa veika užtraukia būtent baudžiamąją atsakomybę, kadangi tiek Lietuvos, tiek ir kitų Europos valstybių teisės doktrinoje⁴⁹ bei jurisprudencijoje vyrauja požiūris, kad „baudžiamoji atsakomybė demokratinėje visuomenėje turi būti suvokiama kaip kraštutinė, paskutinė priemonė (ultima ratio), naudojama saugomų teisinių gėrių, vertybių apsaugai tais atvejais, kai švelnesnėmis priemonėmis tų pačių tikslų negalima pasiekti.“⁵⁰ Taigi pasitelkdami minėtus kriminalizavimo pagrįstumo kriterijus, galime įvertinti ir pagrįsti esamą nusikalstamo bankroto reguliavimo atitiktį ultima ratio principui.

Pasak Carl-Friedrich Stuckenber, daugelyje visuomenių susiduriama su problema siekiant identifikuoti, kas gi yra tos esminės saugomos vertybės - teisiniai gėriai.⁵¹ Žvelgdami tiek į pačią baudžiamosios teisės doktriną, pasak kurios, ekonomikos ir verslo tvarkos stabilumas yra vieni iš esminių gėrių, kurių apsaugai būtinai pasitelktina baudžiamoji teisė,⁵² tiek ir besigilindami į pačią baudžiamosios teisės funkciją - užtikrinti visuomeninę socialinę tvarką ir saugoti pagrindines tos visuomenės vertybes, ypač svarbias socialinio gyvenimo sritis, draudžiant veikas, kurios, anot V. Piesliako, kelia pavojų valstybės stabilumui ir visuomenės narių saugumui bei jų teisėms,⁵³ galime identifikuoti tuos esminius saugomus gėrius. Lietuvos Konstitucinio Teismo jurisprudencija atskleidžia, kokios gi yra esminės vertybės, tie teisiniai gėriai, kurių apsaugai pasitelktina baudžiamoji teisė: 1999 m. lapkričio 23 d. nutarime Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad „[s]augoti konstitucinę tvarką - tai reiškia neleisti, kad būtų kėsinamasi į Konstitucijoje nustatytus ekonominius santykius, sudarančius asmens,

⁴⁷ G. Švedas, „Veikos kriminalizavimo kriterijai: teorija ir praktika“, *Teisė* (2012 Nr. 82), p. 23.

⁴⁸ *Valstybė p. V.J. ir S.K.*, LR Aukščiausiasis teismas, Baudžiamųjų bylų skyrius (2018-05-31, Nr. 2K-7-84-489/2018).

⁴⁹ O. Fedosiuk „Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (ultima ratio) teorija ir realybė“, *Jurisprudencija* (2012 19(2), p. 717, K. Lüderssen, C. Nestler-Tremel, E. Weigend, *Modernes Strafrecht und ultima-ratio prinzip* (Frankfurt am Main Lang, 1990), p. 29; Höffner Dietmar, *Zivilrechtliche Haftung und strafrechtliche Verantwortung des GmbH-Geschäftsführers bei Insolvenzverschleppung. Zugleich ein Beitrag zum ultima ratio- Prinzip*. (Berlin: Dunker & Humblot, 2003), p.78.

⁵⁰ *Valstybė p. T.V.*, LR Aukščiausiasis teismas, Baudžiamųjų bylų skyrius (2019, Nr. 2K-13-719/2019).

⁵¹ C. F. Stuckenberg, „The Constitutional Deficiencies of the German Rechtsgutslehre“, *Oñati Socio-legal Series* (2013, (1)), p. 31-41.

⁵² D. Höffner, *Zivilrechtliche Haftung und strafrechtliche Verantwortung des GmbH-Geschäftsführers bei Insolvenzverschleppung. Zugleich ein Beitrag zum ultima ratio Prinzip* (Berlin: Duncker & Humblot 2002), p. 20-26.

⁵³ V. Piesliakas, *Lietuvos baudžiamoji teisė*, t.1, (Vilnius, Justitia: 2009), p. 13.

visuomenės ir valstybės gyvenimo pagrindus.⁵⁴ 2017 m. gegužės 19 d. nutarime akcentuojama, kad „<...> baudžiamoji atsakomybė, nustatyta BK 207–209, 216, 222, 223 straipsniuose, nuo kitų nusikalstamų veikų skiriasi savo objektu, t. y. jomis kėsiniama į specifinius teisinius gėrius – valstybės ekonomiką, verslo tvarką ar finansų sistemą; be to, jomis inter alia siekiama išvengti kreditinių įsipareigojimų vykdymo ar kitaip padaryti turtinę žalą kreditoriams.“⁵⁵ Iš šių Konstitucinio Teismo teiginių akivaizdu, kad kreditorių interesai ir valstybės ekonomika, ir verslo tvarka yra būtent tie specifiniai gėriai, kurių apsaugai pasitelktina baudžiamoji teisė.

Lyginant Lietuvos Konstitucinio Teismo doktrinos požiūrį, kad pagal Konstituciją įstatymų leidėjas baudžiamajame įstatyme nusikalstamomis gali įvardyti tik tas veikas, kurios yra iš tikrųjų pavojingos ir kuriomis iš tikrųjų daroma didelė žala asmens, visuomenės ir valstybės interesams arba dėl šių veikų kyla grėsmė, kad tokia žala bus padaryta⁵⁶ su Vokietijos teisinėje doktrinoje vyraujančia pozicija, kad ultima ratio principo teisinė reikšmė siejama su poreikiu ginti būtent tik teisinius gėrius, o ne kitas visuomenės saugomas vertybes (vok. Rechtsgüterschutz),⁵⁷ akivaizdu, kad identifikuodami konkrečios visuomenės teisinius gėrius, galime atsakyti, ar baudžiamoji teisė pagrįstai pasitelktina jų apsaugai.

Pažymėtina, jog besivadovaujant šiomis esminėmis ultima ratio principo savybėmis, taip pat būtina nustatyti kriminalizuojamos veikos paplitimą bei įvertinti, ar kriminalizuojamos veikos sukeltos pasekmės yra proporcingos įstatymu numatomi bausmei,⁵⁸ todėl pritartina A. Dambrauskienės pozicijai, kad <...> tik nustačius, kad baudžiamoji atsakomybė geriau reguliuoja socialinį visuomeninį gyvenimą, o tikslingumo arba proporcingumo prasme tik įvertinus šį teisinį reguliavimą kaip socialiai priimtinesnį, galima teigti, kad baudžiamosios atsakomybės nustatymas ir taikymas yra paremtas nebuvimu efektyvių alternatyvių poveikio priemonių nepageidaujamam elgesiui uždrausti kitose teisės šakose.⁵⁹ Taigi reikalavimas, kad konkrečias socialines vertybes būtų galima apginti tik baudžiamosios teisės priemonėmis, jokiu būdu nereiškia, kad iš viso neturi egzistuoti kitokios poveikio priemonės, kurios galimai nesuteikia pozityvių rezultatų⁶⁰ – į civilinės ir baudžiamosios teisės priemonės turime žvelgti kaip į kompleksiskai veikiančią visumą, kuria siekiama bendrų tikslų.

Andrė Klip kaip vieną iš esminių kriminalizavimo kriterijų įvardija baudžiamosios teisės efektyvumą – kai civilinės teisės priemonėmis nepasiekama norimo rezultato, turime siekti

⁵⁴ LR Konstitucinio teismo 1999 m. lapkričio 23 d. nutarimas, *Žin.*(1999, Nr. 101-2916).

⁵⁵ LR Konstitucinio teismo 2017 m. gegužės 19 d. nutarimas, *TAR* (2017-05-19, Nr. 8442).

⁵⁶ LR Konstitucinis teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas, *Žin.* (2006, Nr. 7-254).

⁵⁷ U. Kindhäuser, „Strafe, Strafrechtsgut und Rechtsgüterschutz“, straipsnis knygoje *Modernes Strafrecht und ultima-ratio prinzip* (Frankfurt am Main: Verlag Peter Lang: 1990) p. 29-39; Stuckenberg, C.F., 2013 „The Constitutional Deficiencies of the German Rechtsgutslehre“ *Oñati Socio-legal Series* 3 (1), 31-41. <http://ssrn.com/abstract=2200870>; Kaarlo Heikki Tuori „Ultima Ratio as a Constitutional Principle“, *Oñati Socio-legal Series* (2013,3 (1)), p. 6-20. <http://ssrn.com/abstract=2200869>.

⁵⁸ G. Švedas, „Veikos kriminalizavo kriterijai: teorija ir praktika“, *Teisė* (2012 Nr. 82), p. 15; A. Čaplinskas, Dapšys, J. Misiūnas, V. Poškevičius, „Kriminalinių bausmių sistemos darna ir sankcijų optimizavimas kaip baudžiamosios politikos veiksmingumo prielaidos“, *Teisė*. (2000 Nr. 37).

⁵⁹ A. Dambrauskienė, „Ultima ratio principo įgyvendinimas kriminalizuojant veikas Lietuvos respublikos baudžiamajame kodekse“ (daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilniaus universitetas, 2017) p. 77.

⁶⁰ G. Švedas, „Veikos kriminalizavo kriterijai: teorija ir praktika“, *Teisė* (2012 Nr. 82), p. 15.

efektyviai naudotis baudžiamąja teise,⁶¹ baudžiamosios teisės efektyvumą iliustruojant Teisingumo teismo sprendimu byloje C-440/05, nurodant, kad veiksmingos, proporcingos ir atgrasančios baudžiamosios sankcijos yra esminė priemonė kovojant su teisės pažeidimais.⁶² A. Gutauskas, analizuodamas nusikalstamo bankroto kvalifikavimo ir įrodinėjo ypatumus, yra pažymėjęs, kad „civiline teise pagrįstas bankroto procesas ne visada įgalina nustatyti visas bylai teisingai išspręsti reikalingas aplinkybes, tačiau tokių galimybių turi teismas, nagrinėjantis bylą baudžiamojo proceso tvarka.“⁶³ Šią A. Gutausko poziciją, autorės nuomone, puikiai iliustruoja Lietuvos teisinio reguliavimo palyginimas su Vokietijoje ir Prancūzijoje įstatymo leidėjo numatytu baudžiamosios atsakomybės taikymu už veikas, pažeidžiančias nemokumo bei bankroto tvarką: lyginant Lietuvoje numatytą civilinės atsakomybės remiantis ĮBĮ 20 str. ir BK 209 str. takoskyrą su Vokietijos Baudžiamojo kodekso - StGB 283 str. ar Prancūzijos Komercijos kodekso L654 str. matome, kad būtent Lietuvos modelis, pasižymintis mažiausiu kriminalizavimo laipsniu, yra mažiausiai efektyvus.⁶⁴ Tai leidžia teigti, jog baudžiamoji teisė yra būtina tiek ekonomikos ir verslo tvarkos, tiek ir kreditorių interesų gynybos efektyviam užtikrinimui.

Daugiausia problemų kelia siekis įvertinti kriminalizuojamos veikos paplitimą - siekiami įvertinti veikos, už kurią baudžiamoji atsakomybė numatyta BK 209 str., paplitimą Lietuvoje, susiduriame su problema, kad būtent baudžiamosios atsakomybės taikymui būtinas sąmoningas blogas įmonės valdymas neretai pasislepia po kitomis veikomis, tokiomis kaip: turto pasisavinimas ar iššvaistymas, aplaidus ar apgaulingas buhalterinės apskaitos tvarkymas ir pan. Dabartiniu nusikalstamo bankroto reguliavimu numatyta, kad ikiteisminis tyrimas dėl BK 209 str. numatytos veikos galimas tik išregistravus bankrutuojančią įmonę bei nepatenkinus civilinių ieškinų.⁶⁵ Atsižvelgiant į tai, kad pagal Pasaulio banko vertinimą, Lietuvoje bankroto procesas yra vienas ilgiausiai trunkančių Europos Sąjungoje - vidutinė bankroto proceso trukmė Lietuvoje 2017 metais buvo 1,9 metai (tyčinio bankroto 2,42 metų), 2016 m. - 2,1 metų (tyčinio bankroto 3,02 metų), 2015 m. - 2,4 metų (tyčinio bankroto 3,04 metų),⁶⁶ o vien I instancijos teismuose baudžiamųjų bylų nagrinėjimas taikant baudžiamąją atsakomybę pagal

⁶¹ A. Klip, „European Criminal Policy“, *Criminal Law & Criminal Justice* (2012 No.3), p. 4.

⁶² Case C-440/05, *Commission v. Council* [2007] ECR I-9097].

⁶³ Žr. Išnašą Nr. 7: A. Gutauskas, p. 152.

⁶⁴ Pagal pasaulio banko skaičiavimo metodiką, Lietuvoje kreditoriai po bankroto bylos iškėlimo atgauna 40,6 proc. Lėšų, Vokietijoje- 80,4 proc., Prancūzijoje- 73,8 proc. Plačiau Žr. Išnašą Nr. 4.

⁶⁵ Apie žalą 209 str. kontekste galima kalbėti tik tada, kai išnaudotos Civilinės teisės priemonės jos atlyginimui. Lietuvos Aukščiausiasis teismas 2014-10-14 baudžiamojoje byloje Nr. 2K-358/2014 yra pasisakęs: Apie žalą kreditoriams galima kalbėti tik tada, kai tampa aišku, kad bankroto procedūrų metu neįmanoma visiškai kompensuoti dėl prievolių neįvykdymo atsiradusios žalos. Kaltininko įmonės bankrotas yra tik tarpinis padarinys, nes dėl blogo valdymo atsiradusi bankroto būsena turi būti kreditoriams padaromos didelės turtinės žalos priežastis.

⁶⁶ Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo valdyba. Ataskaita „Tyčinių bankrotų apžvalga pasikeitus tyčinio bankroto požymių reglamentavimui (2019-01-09).; Bankroto administravimo procesų efektyvumas po atrankos automatizavimo 2015 metais. (2018-03-16) <http://www.avnt.lt/assets/Kita-informacija/Naujienos/5.-2018-03-16-AVNT-automatines-atrankos-itaka.pdf>.

BK 209 str.⁶⁷ dažnai trunka ilgiau nei metus,⁶⁸ tai sudaro prielaidas baudžiamosios atsakomybės išvengimui nutraukiant baudžiamąją bylą suėjus baudžiamosios atsakomybės taikymo senačiai taip iškreipiant kriminalizuojamos veikos paplitimą (tyčinių bankroto skaičiui ir nepatenkintų kreditorių reikalavimų sumoms augant, blogo įmonės valdymo sąlygota žala kreditoriams tolygiai auga, tačiau BK 209 str. normos taikymas, kurios dėka galėtume įvertinti šios veikos paplitimą, išlieka nepakitęs).

Šiuos esminius ultima ratio principo turinio elementus atspindi ir bendra Europos Sąjungos baudžiamoji politika - baudžiamosios teisės priemonės laikytinos vienu iš būdų užtikrinti veiksmingą keliamų tikslų įgyvendinimą. 2011 m. rugsėjo 11 d. priimtame Europos Komisijos komunikate teigiant, kad teisės aktų leidėjas, analizuodamas, ar nepakaktų kitokių – ne baudžiamosios teisės priemonių, kaip antai administracinių ar civilinių sankcijų, sėkmingam baudžiamosios politikos įgyvendinimui užtikrinti, turi lygiagrečiai įvertinantį, ar baudžiamąja teise problemos būtų sprendžiamos veiksmingiau,⁶⁹ akcentuojant, kad ultima ratio principu remiamasi kaip pamatiniu principu numatant Europos Sąjungos baudžiamosios politikos kūrimą bei būtent baudžiamosios teisės priemonių pagalba užtikrinant veiksmingą Europos Sąjungos politikos įgyvendinimą.⁷⁰

Apibendrinant aukščiau pateiktus duomenis galima daryti išvadą, kad BK 209 str. normos taikymas neatspindi tikrojo nusikalstamos veikos paplitimo Lietuvoje, kadangi, kaip minėta, tyčinių bankrotų skaičiaus augimas bei žalos kreditoriams tolygus augimas rodo poreikį apsvarstyti asmenų veikų, kuriomis kryptingai veikiant, siekiama įmonės bankroto, kriminalizavimo galimybę. Tad atsižvelgiant į pasirinktus kriterijus BK 209 str. atitiktis ultima ratio principui galima teigti, kad Lietuvoje įtvirtintas nusikalstamo bankroto reguliavimas neprieštarauja ultima ratio principui, kadangi nepaisant šios nusikalstamos veikos paplitimo identifikavimo problematiškumo, kriminalizuojant bankrotą ginamos esminės visuomenės vertybės, patenkančios į baudžiamosios teisės veikimo lauką - kreditorių interesai, t. y. asmens nuosavybė bei valstybės ekonomikos ir verslo tvarka, kurių vien civilinės teisės priemonėmis apsaugoti neįmanoma.

⁶⁷ Lietuvos teismų administracijos duomenimis, 2016 metais I instancijos teismuose išnagrinėta 15 bylų pagal BK 209 str., 5 bylų nagrinėjimas truko iki 6 mėnesių, 2 bylų- nuo 6 iki 12 mėnesių; 8 bylų- daugiau nei 12 mėnesių; 2017 metais I instancijos teismuose viso buvo išnagrinėta 10 baudžiamųjų bylų pagal BK 209 str.: 4 bylų nagrinėjimas truko iki 6 mėnesių, nuo 6 iki 12 mėnesių-2 bylų, virš 12 mėnesių-4 bylų. Šaltinis: Lietuvos teismų administracija. Baudžiamųjų bylų nagrinėjimo ataskaita. Bylų procesas (I instancijos teismuose) <<https://www.teismai.lt/lt/visuomenei-ir-ziniasklaidai/statistika/106>>

⁶⁸ Plg. Pagal Lietuvos teismų administracijos pateikiamus duomenis apie baudžiamųjų bylų nagrinėjimo trukmę I instancijos teismuose, nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų ekonomikai ir verslo tvarkai (BK XXXI) skyriui priklausančių nusikalstamų veikų bylų nagrinėjimas vidutiniškai užtrunka iki 6 mėnesių ir ilgiau nei 12 mėnesių nagrinėjama tik apie 7 proc. bylų, tačiau baudžiamųjų bylų pagal BK 209 str. nagrinėjimas 50 proc. atvejų trunka daugiau nei 12 mėn. Plačiau žr. <https://www.teismai.lt/lt/visuomenei-ir-ziniasklaidai/statistika/4641>.

⁶⁹ Europos komisija. Komisijos komunikatas Europos parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui. ES baudžiamosios teisės politikos kūrimas. Veiksmingo ES politikos įgyvendinimo užtikrinimas baudžiamosios teisės priemonėmis. Briuselis, 2011.09.20 KOM(2011) 573 p.7 <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0573&from=LT>>.

⁷⁰ Žr. ten pat.

Nusikalstamo bankroto teisinis reguliavimas ES

Baudžiamosios teisės teoretikai ir praktikai neturėtų bijoti nukreipti žvilgsnį už nacionalinių teisinių sistemų ribų, kadangi tik tokiu būdu galima praplėsti savo regėjimo ir teisinio suvokimo horizontą nepaisant to, ar vertinamos tarptautinės teisės sistemos yra priimtinos, ar ne. Būtent dėl šios priežasties siekdami įvertinti nacionalinio nusikalstamo bankroto teisinio reguliavimo atitiktį ultima ratio principui, turime pažvelgti į valstybes, kurių pasirinktas tyčinių blogo įmonės valdymo veikų kriminalizavimas sąlygoja efektyvų tiek civilinio, tiek nusikalstamo bankroto reguliavimą.

Be jokios abejonės, privalu atsižvelgti į lingvistinius nusikalstamo bankroto reguliavimui pasitelktus terminus, kurie skirtingose teisinio reguliavimo sistemose suvokiami skirtingai. Lingvistiniu požiūriu Vokietijos nemokumo (vok. Insolvenz) ar Prancūzijos nemokumo (pranc. Faillite) teisinis institutai panašėja į nemokumo, bet ne bankroto veikas, savo prigimtimi šių valstybių baudžiamosios teisės institutai tapatūs Lietuvos BK 209 str., kadangi visi jie kriminalizuoja sąmoningą blogą įmonės valdymą.

Būtina atkreipti dėmesį, kad tiek Vokietijos, tiek ir Prancūzijos teisės doktrinoje, priešingai nei Lietuvoje, bankroto ir nemokumo sąvokos dažnai pakeičia viena kitą ar laikytinos sinonimais: Vokietijos baudžiamojo kodekso Strafgesetzbuch (toliau StGB) XXIV skyrius numato atsakomybę už nemokumo nusikaltimus⁷¹ (vok. Insolvenzstraftaten), apimančius bankrotą (vok. Bankrott), buhalterinės apskaitos vedimo pareigos nevykdymą ir kt. veikas; Prancūzijoje bankrotas (pranc. banqueroute) ir apgaulingas nemokumas (pranc. faillite frauduleuse) laikyti sinonimais, už kuriuos atsakomybė numatyta tiek komercijos (pranc. Code de commerce), tiek ir baudžiamajame (pranc. Code pénal) kodeksuose,⁷² ir naudojama būtent baudžiamosios atsakomybės kontekste.

Pažymėtina, kad aptariamose ES valstybėse - Vokietija bei Prancūzija neturi tyčinio bankroto instituto, tad Lietuvos civilinės teisės normomis reglamentuojamam tyčiniam bankrotui būdinga veikla minėtose valstybėse patenka į minėtų valstybių baudžiamosios teisės reglamentuojamą sritį.

Vokietijoje įmonių vadovų atsakomybė įtvirtinta visoje eilėje baudžiamosios, administracinės ir civilinės teisės normų.⁷³ Būtent skirtingas civilinę ir baudžiamąją atsakomybę už bankroto tvarkos pažeidimus įstatymų santykis Lietuvoje ir Vokietijoje yra sąlygotas skirtingo šių institutų paskirties suvokimo ir skirtingo vertinimo, kas gi yra ta kraštinė priemonė - ultima ratio valstybių teisėse sistemose; siekiant įvertinti bankroto

⁷¹ Vokietijos baudžiamasis kodeksas (Strafgesetzbuch StGB) <<http://www.gesetze-im-internet.de/stgb/>>

⁷² Plačiau žr. La banqueroute ou faillite frauduleuse (définition). Droit-finances. <https://droit-finances.commentcamarche.com/contents/1318-la-banqueroute-ou-faillite-frauduleuse-definition>; Maître Haddad Sabine, „La Banqueroute: une sanction penale“, *LegaVox*, (2012), <https://www.legavox.fr/blog/maitre-haddad-sabine/banqueroute-sanction-penale-9193.htm>

⁷³ Deliktinę atsakomybę numatantis Civilinio kodekso (vok. *Bürgerliches Gesetzbuch*) 823 str. (tyčia ar dėl nerūpestingumo asmeniui ar nuosavybei padaryta žala), taikomas ir įmonės nemokumo atveju bei 826 str. (viešajai tvarkai prieštaraujančiais tyčiniais veiksmais sukurta žala); už vadovo fiduciarinių pareigų pažeidimą atsakomybė numatyta Ribotos atsakomybės bendrovių įstatymo 64 str. (vok. *Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung*) bei Verslo kodekse (vok. *Handelsgesetzbuch*).

kriminalizavimo pagrindus, būtina labai trumpai apžvelgti pačios baudžiamosios teisės vietą Vokietijos teisinėje sistemoje. Vokietijos doktrinoje būtent baudžiamasis kodeksas įvardijamas kaip teisės aktas, stipriausiai išreiškiantis teisėtumo principą (vok. Gesetzlichkeitsprinzip) bei laikytinas vokiškąja nulla poena sine lege ir nullum crimen sine lege versija, kurios dėka daugelis tiek valstybės, tiek ir individų ekonominių interesų saugomi būtent baudžiamosios teisės pagalba,⁷⁴ baudžiamoji atsakomybė yra pagrindinė įstatymo leidėjo numatyta priemonė įmonės nemokumo atveju apsaugoti ir užtikrinti tiek kreditorių, tiek visos ekonomikos sistemos apsaugą. Akivaizdu, kad būtent dėl šios priežasties Vokietijos baudžiamasis kodeksas (StGB) išsamiausiai ir labiausiai detalizuotai lyginant su kitomis Vokietijos civilinės ir administracinės teisės normomis pateikia visą sąrašą veikų, kurios yra priešingos gero verslo standartams ir įmonės vadovui jas atlikus tais atvejais, kai įmonė yra finansinėje krizėje,⁷⁵ sąlygoja baudžiamosios atsakomybės taikymą. Vokietijos teisės mokslininko F. Herzog nuomone, tai sąlygojo būtent stiprios baudžiamosios teisės taikymo tradicijos Vokietijoje,⁷⁶ ir baudžiamoji atsakomybė yra tinkamas atsakas į ekonomikos ir verslo tvarkas pažeidžiančią veiklą - kiekvienoje visuomenėje, kuri užsiima ekonomine veikla, kiekvienas subjektas, užsiimantis verslu ir vykdamas verslo sandorius, tampa ir pareigų turėtoju, taip užtikrinant stabilių ekonominių ciklų funkcionavimą, todėl ne tik galimas, bet ir privalomas tikslus įstatymo laikymasis įtvirtina ne tik pelno siekimą, bet ir pareigą nepakenkti visuomenei.⁷⁷

Atkreipiamas dėmesys, kad Vokietijos teisinėje sistemoje įtvirtintas visiškai atvirkščias Lietuvos teisei sistemai civilinės ir baudžiamosios teisės normų, reguliuojančių nemokumą ir bankrotą, santykis - kadangi Lietuvoje pagrindinis įmonių bankroto procesą reguliuojantis instrumentas - ĮBĮ yra būtent civilinės teisės norma, kurios 20 str. išsamiai detalizuoja požymius, kuriais remiantis bankrotas pripažįstamas tyčiniu tais atvejais, kai įmonės vadovas šiomis veikomis sąlygojo bankrotą,⁷⁸ tuo tarpu atsižvelgiant į analizuojamos veikos pavojingumą ir daugiaaspektiškumą, Vokietijos įstatymų leidėjas išsamiam nemokumo nusikaltimų reglamentavimui baudžiamajame kodekse - StGB - skiria visą 24 skyrių, kuriame pagrindine norma laikytinas 283 straipsnis, reglamentuojantis būtent bankroto nusikaltimus. Šio straipsnio 1-8 dalyse kompleksiskai nurodoma veika, numatanti baudžiamosios atsakomybės taikymą, doktrinoje atitinkantį, pasak T. Rudolph,⁷⁹ draudžiamo elgesio „keturių V“- (vok. Verschieben, Verschleudern, Verschleiern, Verstecken⁸⁰) taisyklę. Akivaizdus įstatymo leidėjo

⁷⁴ P. S. Ryan, „Understanding Director & Officer Liability in Germany For Dissemination of False Information: Perspectives From An Outsider“, *German law journal* (2003 Vol. 4. (5), p. 441.

⁷⁵ Finansinė krizė - žr. StGB 283 1 (1)-gresiantis ar esamas nemokumas įsiskolinimams viršijant turimą turtą.

⁷⁶ F. Herzog, „Nullum crimen Sine Periculo Sociali oder Strafrecht“, straipsnis knygoje: K. Lüderssen, C. Nestler- Treme, E. Weigend ir kt. *Modernes Strafrecht und ultima-ratio Prinzip*, (Frankfurt am Main: 1990), p. 29, p.106.

⁷⁷ T. Rudolph „Strafbarkeitsrisiken und Verteidigung in der Unternehmensinsolvenz“ *Jurisprudentia*, (2017 No. 07), p. 34.

⁷⁸ Plg. Bankroto kodekse (vok. Insolvenzordnung, InSO) bankroto tvarką ir eigą reglamentuojančiame įstatyme- įmonės vadovui atsakomybė numatyta tik vieninteliu atveju- pažeidus 3 savaitių terminą kreiptis dėl bankroto bylos iškėlimo esant įstatymu numatytiems nemokumo pagrindams, atveju.

⁷⁹ Žr. Išnašą 77: T.Rudolph, p. 28.

⁸⁰ Perkelti, iššvaistyti, pabloginti, paslėpti.

tikslas sukurti „all inclusive“, ⁸¹ t. y. plataus veikimo spektro baudžiamąją atsakomybę numatančias normas, savyje apimančias visas geram įmonės valdymui prieštaringas veikas, tampančias baudžiamosios atsakomybės taikymo priežastimi. Pagrindinę normą papildančios dar keturios normos - 283 a, 283 b, 283 c, 283 d., dar labiau nutolinančios vokiškąjį ultima ratio principo suvokimą nuo lietuviškojo. Išanalizavus Vokietijos StGB 283 str. a-d normų analizę, akivaizdus įstatymo leidėjo ketinimas kriminalizuoti veikas, įtakančias kreditorių interesų tenkinimą - pradedant pareigos teisingai fiksuoti įmonės turto kiekį buhalterinės apskaitos dokumentuose (StGB 283 b), baigiant trečiųjų asmenų atsakomybe už pagalbą slepiant nemokios įmonės turtą (StGB 283 d).

Analizuojant nusikalstamo bankroto reguliavimą Vokietijoje, atkreipiamas dėmesys į kvalifikuotą normą (StGB 283 a), įvardijančią atsakomybę už veikas, atliktas sunkinančiomis aplinkybėmis (vok. Besonders schwerer Fall des Bankrotts), numatant laisvės atėmimą iki dešimties metų tuo atveju, jeigu asmuo veikė siekdamas sau naudos ir žalą patyrė didelis ⁸² asmenų kiekis. Atsižvelgiant į StGB tikslus, šios normos taikymą turime sieti su maksimalia kreditorių interesų apsauga akcentuojant įmonės turto atskirumo aspektą bei išimtinį veikimą įmonės interesų labui. Praktinį normos taikymą puikiai iliustruoja Vokietijos Aukščiausiasis teismas (vok. Bundesgerichtshof), pasisakydamas, kad asmeninės naudos siekimas apima ir tokias veiklas, kaip pernelyg prabangaus gyvenimo būdo ~~įmonės sąskaita~~ siekimas bei ypatingų statusą ir sėkmę liudijančių prabangos simbolių įsigijimas įmonės sąskaita. ⁸³

Dar viena nusikalstamų veikų grupė, patenkanti į Vokietijos bankroto nusikaltimų sritį, yra buhalterinės apskaitos vykdymo pareigos pažeidimas (StGB 283 b) (vok. Verletzung der Buchführungspflicht). Atlikus LR BK ir StGB lyginamąją analizę, akivaizdu, kad baudžiamoji atsakomybė už buhalterinės apskaitos pažeidimus Vokietijos baudžiamajame kodekse numatoma tik esant arba gresiant nemokumui, visais kitais atvejais taikoma Vokietijos Komercijos kodekso 6 str. numatyta civilinė atsakomybė, ⁸⁴ todėl daroma išvada, kad veika, pažeidžianti įstatymu numatytą apskaitos tvarką, ypatingai pavojinga tampa tik nemokumo akivaizdoje, ir Vokietijos įstatymų leidėjo numatyta pati griežčiausia atsakomybė eliminuoja administracinės ir civilinės teisės normų taikymą, taip sukeliant pagrįstų abejonių dėl Vokietijos nusikalstamo bankroto atitikties ultima ratio principui. Atkreipiamas dėmesys, kad kriminalizuojamos ir mažareikšmės veikos, tokios kaip neteisingas arba nesavalaikis įmonės balanso pateikimas, yra finansinės atskaitomybės tvarkos pažeidimas.

Ultima ratio principo kontekste pažymima, kad Vokietijoje baudžiamajame kodekse bankroto nusikaltimai apima ne tik atsakomybę už įmonės vadovo veiksmus, bet ir trečiojo asmens, kurio pagalba buvo sumažintas nemokios įmonės turto kiekis (StGB 283 d). Skolininko favoritizmo (vok. Schuldnerbegünstigung) norma išplečia subjektų ratą, pasak Tobias Rudolph,

⁸¹ G. Rhakimova, „Bankruptcy Crimes in Germany and the United States: Lessons for Russia“, Central European university (2011), p. 38.

⁸² Ne mažiau kaip 10 asmenų. Christian Jäger, *Wirtschaftsstrafrecht*. (2007: Universität Trier) Baudžiamosios ekonomikos teisės paskaitų medžiaga. <<https://www.uni-trier.de/fileadmin/fb5/prof/STR001/Schwerpunkt/loesung>>

⁸³ Bundesgerichtshof, Urteil vom 31.05.2017 - 2 StR 489/16 https://www.jurion.de/urteile/bgh/2017-05-31/2-str-489_16/

⁸⁴ M. Ladiges, “Criminal Liability of Directors of a Private Limited Company Seated in Germany”, *Criminal law Forum* (2013), p. 106.

taip numatant atsakomybę ne tik įmonę valdančiam asmeniui, bet ir kriminalizuojant trečiosios šalies veiksmus, dėl kurių sumažėjo įmonės turto masė.⁸⁵ Baudžiamoji atsakomybė numatyta ir už tai, kad esant ar tik gresiant įmonės nemokumui trečiasis asmuo (ne bankrutuojančios įmonės vadovas) padėjo paslėpti, sunaikinti ar kitokiais būdais sumažinti bankrutuojančios įmonės turto masę, iš kurios kreditoriai turėtų galimybę tenkinti savo reikalavimus, numatant sankciją - laisvės atėmimą iki 5 metų arba baudą. Jeigu toks asmuo veikia siekdamas sau naudoti arba tokiais veiksmais pakenkia dideliui asmenų skaičiui, tokia veika laikoma kvalifikuota ir užtraukia laisvės atėmimą nuo 6 mėnesių iki 10 metų ir atkreipiamas dėmesys, kad alternatyvi bausmė - bauda šiuo atveju jau nebėra numatyta. Profesoriaus Christian Jäger aiškinimu, pačios bankrutuojančios įmonės dalyvavimas šioje veikloje net nėra būtinas, užtenka vien to, kad veikiama jos naudai.⁸⁶ Šia Vokietijos StGB norma⁸⁷ sprendžiamas turto išsaugojimas bankrutuojančioje įmonėje, padidinant galimybes išvengti Lietuvoje populiarus „fenikso sindromą“, kai gresiant nemokumui įmonės turtas perkeliamas į „švarią“ įmonę, numatant ne tik nemokios ar bankrutuojančios įmonės vadovo atsakomybę, bet ir su įmone tiesioginiais ryšiais nesusijusių asmenų baudžiamąją atsakomybę, taip siekiant išvengti atvejų, kai dėl neteisėto turto perleidimo buvo sustabdyti privalomi einamieji mokėjimai ar neįmanoma inicijuoti bankroto proceso dėl turto stokos.

Akivaizdu, kad Vokietijos ir Lietuvos įstatymų leidėjas visiškai skirtingai suvokia aptariamų veikų pavojingumą - tai, kas Lietuvoje vertinama kaip nesunkus nusikaltimas ir diskutuojama, ar bankroto kriminalizavimas pagrįstai laikytinas *ultima ratio priemone*, kadangi klausimą reglamentuoja visa eilė civilinės teisės normų, Vokietijoje priešingai - vertinama kaip pavojinga veika, kuriai įstatymų leidėjas numato vietą ~~būtent~~ baudžiamosios teisės sistemoje, ir normą konstruoja preciziškai tiksliai apibrėždamas draudžiamų veikų sąrašą bei numatydamas ne tik tyčinę kaltę, bet ir neatsargią kaltės formą, šiomis priemonėmis siekdamas sumažinti galimą ekonominę žalą.⁸⁸

Būtina akcentuoti, kad StGB Bankroto skyriaus normos nereikalauja padarinių, todėl formali nusikalstamos veikos sudėtis sudaro sąlygas pradėti ikiteisminį tyrimą nelaukiant bankroto proceso pabaigos, kaip kad yra Lietuvoje.

Vokietijoje stebimas nusikalstamų veikų ekonomikai⁸⁹ augimas - Vokietijos kriminalinių reikalų tarnybos pateikiamais statistiniais duomenimis, 2017 metais fiksuotas net 28,7 proc. nusikalstamų veikų ekonomikai augimas lyginant su 2016 metais. Pastebima, kad nepaisant

⁸⁵ Žr. išnašą Nr. 77: T.Rudolph, p. 23.

⁸⁶ C. Jäger. Wirtschaftsstrafrecht. (2007:Universitat Trier) Paskaitų medžiaga. < <https://www.uni-trier.de/fileadmin/fb5/prof/STR001/Schwerpunkt/loesung>>

⁸⁷ Stfgesetzbuch (Vokietijos baudžiamasis kodeksas). 283 d. < http://www.gesetze-im-internet.de/stgb/_283b.html>

⁸⁸ M. Filo; G. F. Kiss, “Regulation of Bankruptcy Offences in German and Hungarian Law” , Acta Univ. Sapientiae, *Legal studies*, (2015) p. 31–45.

<https://heinonline.org/HOL/Welcome?message=Please%20log%20in&url=%2FHOL%2FPage%3Fhandle%3Dhein.journals%2Fausapls4%26collection%3Djournals%26id%3D31%26startid%3D%26endid%3D45>

⁸⁹ Nusikalstamos veikos ekonomikai apima: turto pasisavinimą, kibernetinius nusikaltimus, pinigų plovimą, nemokumo nusikaltimus, apgaulingą buhalterinę apskaitą, mokesčius nusikaltimus, korupciją.

Plačiau žr. Wirtschaftskriminalität in Zahlen. <<https://www.polizei-dein-partner.de/themen/wirtschaft/detailansicht-wirtschaft/artikel/wirtschaftskriminalitaet-in-zahlen.html>>.

augančio minėtų veikų skaičiaus, nusikalstamų veikų ekonomikai, verslo tvarkai ir finansams fiksuotas skaičius išlieka stabilus: 2013 m. - 11082, 2014 - 10831, 2015 m. - 11153, 2016 m. - 11283, 2017 m. - 10640,⁹⁰ o tai įgalina daryti išvadą, kad numatyta baudžiamoji atsakomybė už nemokumo ir bankroto nusikaltimus yra veiksminga priemonė, ir kadangi kriminalizuotos nemokumo ir bankroto veikos yra pateikiamos preciziškai pateikiamu baigtiniu nusikalstamų veikų sąrašu, StGB 283, 283 a-d normos yra „gyvos“ bei plačiai taikomos: jų skaičius bendrame visų nusikalstamų veikų ekonomikai sudaro 15-20 proc.,⁹¹ todėl šių veikų paplitimas, žala ekonomikai bei visuomenės teigiamas požiūris į baudžiamosios teisės taikymą šiai veikų grupei, ~~ta~~ liudija ir pakankamai aukštas nusikalstamų veikų ekonomikai išaiškinamumo procentas, kuris sudaro apie 95 proc.⁹²

Atsižvelgiant į tai, kad Vokietijoje įtvirtintu bankroto reglamentavimu siekiama, kaip kad minėta, visų pirma apginti kreditorių interesus kaip valstybės ekonomikos stabilumo kompleksinę dalį, darytina išvada, kad šis tikslas yra efektyviai įgyvendintas, kadangi bankroto proceso metu esminis kreditorių tikslas yra kuo didesnis kreditorinių reikalavimų patenkinimas taip mažinant patirtos žalos kiekį, o Vokietijoje esantis bankroto reguliavimas užtikrina, kad kreditoriai bankroto proceso metu atgauna 80,4 % įsiskolinimų (Lietuvoje - 40,6 %).⁹³

Objektyvumo dėlei būtina įvertinti, kad Vokietijos doktrinoje esama dviejų pozicijų, išsiskiriančių nuomonių prieštaravimu svarstant bankroto ir jį lydinčių normų kriminalizavimo problematiką. Nuosaikiosios pozicijos besilaikantys atstovai⁹⁴ - D. Höfner, M. Böse bankroto kriminalizavimą vertina būtent kaip ne visai sėkmingai įgyvendinamą ultimą ratio - paskutinę priemonę siekiant užsibrėžtų tikslų, ir laikosi pozicijos, jog pirmiausia privalu įvertinti, ar civilinės teisės normų, reguliuojančių žalos atlyginimą pagalba bus pasiektas norimas rezultatas ir tik kraštutiniu atveju pasitelktina baudžiamoji teisė, išsakant akivaizdų pritarimą Vokietijos

⁹⁰ Wirtschaftskriminalität. Bundeslagebild 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, Fallentwicklung Insolvenzdelikte. Bundeskriminalamt
https://www.bka.de/DE/AktuelleInformationen/StatistikenLagebilder/Lagebilder/Wirtschaftskriminalitaet/wirtschaftskriminalitaet_node.html

⁹¹ Wirtschaftskriminalität. Bundeslagebild 2016, 2017, Fallentwicklung Insolvenzdelikte. Bundeskriminalamt
https://www.bka.de/DE/AktuelleInformationen/StatistikenLagebilder/Lagebilder/Wirtschaftskriminalitaet/wirtschaftskriminalitaet_node.html

⁹² Wirtschaftskriminalität. Bundeslagebild 2017, Fallentwicklung Insolvenzdelikte p. 22 Bundeskriminalamt
https://www.bka.de/DE/AktuelleInformationen/StatistikenLagebilder/Lagebilder/Wirtschaftskriminalitaet/wirtschaftskriminalitaet_node.html

⁹³ Duomenys pagal Pasaulio banko skaičiavimo metodologiją. Resolving Insolvency in Lithuania and comparator economies – Ranking and Score.
http://www.doingbusiness.org/en/data/exploreconomies/lithuania#DB_ri

⁹⁴ D. Höfner, Zivilrechtliche Haftung und strafrechtliche Verantwortung des GmbH- Geschäftsführers bei Insolvenzverschleppung. Zugleich ein Beitrag zum ultima ratio Prinzip (Berlin: Duncker & Humblot 2002).; M. Böse, „The Principle of Proportionality and the Protection of Legal Interests“ Criminal Law review (2011, No 35.)
<<https://heinonline.org/HOL/Welcome?message=Please%20log%20in&url=%2FHOL%2FPage%3Fhandle%3Dhein.journals%2Fcuclrl%26collection%3Djournals%26id%3D35%26startid%3D%26endid%3D43>>.

konstitucinio teismo doktrina, jog baudžiamoji turėtų būti naudojama tik kaip ultima ratio priemonė gėrių apsaugai net ir tuo atveju, kai tam tikras elgesys yra akivaizdžiai žalingas ar netoleruotinas.⁹⁵ Ši pozicija dėl bankroto kriminalizavimo artima A. Gutauskui, teigiančiam, kad net ir kovos su nusikalstamumu tikslais negalima paaukoti protingos baudžiamosios teisės. Pasak Urs Kindhäuser, remiantis ultima ratio idėja, bausmė yra valstybės reakcija, kuri yra teisėta tik tada, jei kitos priemonės buvo neveiksmingos, tačiau tarpusavyje konkuruojančios normos yra vertinamos būtent iš geriausiai teisinius gėrius ginančios perspektyvos.

Įvertinus Vokietijos teisės doktrinos požiūrį į bankroto kriminalizavimą, akivaizdu, kad neretai patys Vokietijos teisės mokslininkai kritikuoja bankroto tvarkos pažeidimų kriminalizavimą - Klaus Lüderssen StGB 283 str. vertina kaip visuomenės poreikių neatspindinčią normą nepaisant jos tikslumo ir detalumo,⁹⁶ bei baudžiamosios teisės kaip ultima ratio priemonės apibrėžimą, reikalaujantį santūraus (vok. Zurückhaltung) baudžiamosios teisės naudojimo, įvardina kaip puikiai veikiančią tik teoriniame lygmenyje. Vokietijos teisės doktrinoje pasirodo klausimų, ar iš tiesų žala nuosavybei yra tas teisinis gėris, kurio apsaugai pasitelktina būtent baudžiamoji teisė, kuri turėtų pasitraukti iš tų sričių, kuriose turėtų būti naudojama potencialių civilinės teisės priemonių apsauga, taip grąžinant kriminalizuotą bankrotą į civilinę teisę kaip teisės sritį, kuri iš tikrųjų yra teisėta teritorija.⁹⁷

Pažymėtina, kad intensyvus baudžiamosios teisės priemonių naudojimas turi ir neigiamų aspektų veikdamas pernelyg prevenciškai - Ribotos atsakomybės bendrovių įstatymas (vok. Das GmbH-Gesetz) 64 ir 84 straipsniuose numato, kad įmonės vadovas, vėliausiai po 3 savaičių tais atvejais, kai nebegali vykdyti mokėjimo įsipareigojimų⁹⁸ ar įmonės įsipareigojimas viršijant turimą turtą,⁹⁹ turi kreiptis dėl bankroto bylos iškėlimo, ir nevykdant šios pareigos numatoma baudžiamoji atsakomybė. Vadovui iškilusią dilemą, ar tikėtis atstatyti įmonės mokumą artimiausiu metu, ar kreiptis dėl bankroto bylos, daugeliu atveju (nepaisant realių mokumo atstatymo galimybių) nusveria baudžiamosios atsakomybės baimė dėl pavėluoto kreipimosi iškelti bankroto bylą,¹⁰⁰ todėl tikėtina, kad apie 5% visų atvejų dėl bankroto bylos iškėlimo buvo kreiptasi per anksti,¹⁰¹ tokiu būdu sukeliant žalą tam saugotinam gėriui, kurį baudžiamoji teisė šiuo atveju turėtų ginti – valstybės ekonomikos stabilumui.

Tačiau „aštrusis“ tyčinių ir neatsargių veikų kriminalizavimas įmonei, jau vien įmonei patiriant finansinius sunkumus priskiriant juos bankroto nusikaltimams, (t. y. įtraukiant juos į StGB Bankroto skyrių) kelia abejonių ir dėl atitikties bendrai ES politikai, keliančiai uždavinius

⁹⁵ Žr. išnašą Nr. 51: C.F. Stuckenberg, p. 5.

⁹⁶ K. Lüderssen, C. Nestler- Treme, E. Weigend ir kt. *Modernes Strafrecht und ultima-ratio Prinzip* (Frankfurt am Main: Verlag, 1990), p. 29, p.37.

⁹⁷ H. Dietmar, Zivilrechtliche Haftung und strafrechtliche Verantwortung des GmbH-Geschäftsführers bei Insolvenzverschleppung. Zugleich ein Beitrag zum ultima ratio- Prinzip. (Berlin: Dunker & Humblot, 2003) p.166-167.

⁹⁸ Plačiau žr. Insolvenzordnung. 17 str. Zahlungsunfähigkeit <https://dejure.org/gesetze/InsO/17.html>

⁹⁹ Žr. ten pat, str. 19.

¹⁰⁰ M. Wischemeyer, „Volles Risiko für den GmbH-Geschäftsführer“, *Wirtschaft in Mittelfranken*, Ausgabe 08|2005, <https://www.ihk-nuernberg.de/de/IHK-Magazin-WiM/WiM-Archiv/WiM-Daten/2005-08/Berichte-und-Analysen/Volles-Risiko-fuer-den-GmbH-Geschaeftsfuehrer.jsp>

¹⁰¹ P. Prüfer, „Der Straftatbestand der Insolvenzverschleppung und seine Vermeidung“, *Recklinghäuser Beiträge zu Recht und Wirtschaft*, (2015 No.33), p. 7.

būtent išvengti įmonių nemokumo numatant alternatyvias pagalbos priemones, Europos Komisijos įvardijamas kaip „gelbėjimo kultūra“ tuo pačiu metu numatant taisykles, kaip suteikti sąžiningiems verslininkams antrą galimybę užsiimti verslu po bankroto,¹⁰² eliminuojant poziciją, skatinančią kuo griežtesnes sankcijas už verslo nesėkmes. Atkreiptinas dėmesys, kad laikantis Europos Sąjungos požiūrio, jog parama ir galimybė naujo verslo pradžia turėtų būti prieinamos tik tiems, kurių elgesys nebuvo neatsakingas ar sukčiaujantis, kitaip tariant, bankroto reguliavimo sistemos pozityvūs elementai turėtų būti prieinami tik sąžiningiems verslininkams,¹⁰³ akivaizdu, kad StGB 283 straipsnis, numatantis baudžiamąją atsakomybę ir už neatsargumu atliktas veikas, kelia abejonių dėl atitikties bendrai ES bankroto reguliavimo politikai ir verčia susimastyti apie tam tikrą išskirtinai Vokietijoje bankrotą kriminalizuojančių normos dalių pagrįstumą. Būtent išskirtinis pavienių valstybių bankroto reguliavimo savitumas Europos Komisijos laikomas trūkumu, kadangi siektina būtent tarpvalstybinių teisinio reguliavimo skirtumų sumažinimo, tokiu būdu užtikrinant ekonomikos augimą ir investicijų saugumą.¹⁰⁴ R. Wedt teigimu, veikų kriminalizavimas Vokietijoje ne tik apsunkina galimybę suprasti sprendimų motyvus, bet ir kliudo ultima ratio principo realizavimui baudžiamojoje teisėje, kadangi įstatymų leidėjas baudžiamąją teisę laiko veiksmingiausia priemone tikslo įgyvendinimui, šį požiūrį dažnai įtvirtinant ir konstituciniame teisme,¹⁰⁵ tuo apsunkinant alternatyvių priemonių bankroto reguliavimui taikymo galimybę.

Atlikus lyginamąją Lietuvos ir Vokietijos nusikalstamo bankroto teisinio reguliavimo analizę, akivaizdu, kad nepaisant tyčinės kaltės įrodinėjimo problematiškumo, Lietuvos įstatymo leidėjo pasirinkta būtent tyčinė kaltės forma atitinka ultima ratio principą atribojant per neatsargumą atliktas veikas, už kurias taikytina administracinė ar civilinė atsakomybė. Be to, minėta kaltės forma padeda atriboti nesąžiningus verslo atstovus nuo sąžiningų, tokiu būdu prisidedant prie Europos Komisijos pozicijos bankrutavusiems sąžiningiems asmenims suteikti galimybę kuo greičiau pradėti naujo verslo kūrimą ir taip prisidėti prie ekonomikos vystymo.¹⁰⁶

Vokietijoje esantis bankroto kriminalizavimas prieštarauja *ultima ratio* principui ir nepaisant efektyviai užtikrinamos tiek kreditorių, tiek ir valstybės ekonomikos apsaugos, kriminalizuoja visą eilę mažareikšmių bei abejotino pavojingumo veikų, kurių net nebandoma reguliuoti civilinės ar administracinės teisės priemonėmis.

Kita Europos Sąjungos valstybė, atkreipianti dėmesį ne tik bankroto, bet ir pačio nemokumo kriminalizavimu - Prancūzija. Akcentuotina, kad Prancūzijos teisinėje sistemoje

¹⁰² Rescue of Business in Insolvency Law. Instrument of the European Law Institute. European Law Institute 2017
https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Publications/Instrument_INSOLVENCY.pdf.

¹⁰³ Europos Komisijos 2012-12-20 komunikatas Europos parlamentui, Tarybai ir Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui. Naujas europinis požiūris į verslo žlugimą ir bankrotą. (Strasbūras:2012) COM(2012) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52012DC0742&from=en>

¹⁰⁴ G. McCormack, A. Keay, S. Brown, *European Insolvency Law. Reform and Harmonization* (Cheltenham: Edgar Elgar Publishing, 2017), p. 3.

¹⁰⁵ R. Wendt, "The Principle of "Ultima Ratio" And/ Or the Principle of Proportionality", *Ūnati Socio-legal Series* (2013, Vol. 3, No. 1), p. 92- 93. <<http://ssrn.com/abstract=2200873>>.

¹⁰⁶ Išnašą Nr. 103: Europos Komisijos komunikatas.

nėra vieningų terminų įmonės nemokumui ir bankrotui apibūdinti. 1985 metais sausio 25 d. Prancūzijos įstatymų leidėjas atskyrė bankrotą (pranc. banqueroute simple) nuo nusikalstamo bankroto (pranc. banqueroute frauduleuse),¹⁰⁷ siekiant maksimaliai išnaudoti prevencines priemones būtent civilinės atsakomybės taikymui. Prancūzijos teisės doktrinoje laikytina, kad bankroto (pranc. banqueroute) terminas skirtas apgaulės sąlygotam bankrotui¹⁰⁸, yra pats rimčiausias kriminalinis nusikaltimas, kuris gali kilti bankroto procedūrų metu, o Marcel Bayle ir Andrew Tetley teigimu, terminas faillite (liet. nemokumas) yra bendrinis pavadinimas, skirtas apibūdinti visoms nemokumo ir bankroto procedūroms šnekamojoje kalboje,¹⁰⁹ tačiau neretai sutinkamas ir moksliniuose tekstuose.¹¹⁰

Pirmą kartą bankroto, kaip visiškai atskiros teisės šakos, teisinis reguliavimas įstatyminiu lygmeniu įtvirtintas prekybos kodekse (pranc. Code de Commerce) 1807 metais, tačiau baudžiamoji atsakomybė XIX a. dar nebuvo numatyta, atsižvelgiant į tai, kad kreditorių interesai dar nelaikyti vertybe, kuriai apginti pasitelktina būtent baudžiamoji teisė. Be to, būtina pažymėti, kad XIX a. Prancūzijos baudžiamoji teisė kaip tikslą visų pirma kėlė ne atskiro individo interesų apsaugą, bet visų pirma visuomenės saugumo ir gerovės užtikrinimą.¹¹¹ XXI a. Prancūzijos nemokumo ir bankroto reguliavimas taip pat skiriasi tiek nuo Lietuvos, tiek ir nuo Vokietijos reguliavimo - Prancūzijoje civilinio nemokumo ir bankroto institutų esminė paskirtis yra ne kreditoriaus ir jo interesų apsauga, bet, visų pirma, galimybė atkurti skolininko mokumą,¹¹² tam pasitelkiant visą eilę priemonių, tokių kaip taikymo procedūra (pranc. consilation), kuria teismo paskirtas asmuo tarpininkauja skolininko ir kreditoriaus derybų procese dėl mokėjimų dydžių ir tvarkos; stebėjimo procedūra (pranc. procedure de sauvegarde), kuria įmonei, turinčiai finansinių sunkumų, skiriamas maksimalus 6 mėn. veiklos stebėjimo terminas, tikintis, kad įmonė bus pajėgi išsaugoti darbo vietas ir tęsti veiklą,¹¹³ tuo būdu siekiant spręsti įmonių, turinčių finansinių problemų, bet dar nesančių nemokiomis, sunkumus. Taip,

¹⁰⁷ D. Peacock, "France: Criminal Liability for Fraudulent Bankruptcy" *Journal of Financial Crime*, (1996, Vol. 4, No. 1.) p. 88.

¹⁰⁸ Encyclopédie Droit- finances. La banqueroute ou faillite frauduleuse (définition) <<https://droit-finances.commentcamarche.com/contents/1318-la-banqueroute-ou-faillite-frauduleuse-definition>>

¹⁰⁹ A. Tetley, M. Bayle, "Insolvency Law in France", Reed Smith, p. 196 <https://www.reedsmith.com/.../fileattachment/franceaspublished.pdf>.

¹¹⁰ R. L. Koral; Marie-Christine Sordino, "The New Bankruptcy Reorganization Law in France: Ten Years Later", *American Bankruptcy Law Journal* (1996, No 437), p. 440.

¹¹¹ "French Criminal Law", *Law Review, and Quarterly Journal of British and Foreign Jurisprudence* (1855-1856 No. 2), p. 260. https://heinonline-org.ezproxy.vdu.lt:2443/HOL/Page?collection=journals&handle=hein.journals/lrqj23&id=263&men_tab=srchresults#.

¹¹² D. Primorac, M. Buhovac, "Criminal Justice Aspects of Causing False Bankruptcy", 16th International Scientific Conference on Economic and Social Development – The Legal Challenges of Modern World – Split, 1-2 September 2016. Challenges of Modern World 2 (2016). http://www.esd-conference.com/upload/book_of_abstracts/esd_Book_of_Abstracts_Split_2016.pdf.

¹¹³ Le site officiel de l'administration française. <https://www.service-public.fr/professionnels-entreprises/vosdroits/F22311>.

pasak Régis Blazy, Joël Petey ir Laurent Weill¹¹⁴, šios procedūros nekovoja su bankrotu stricto sensu: minėtos įmonės yra vis dar mokios ir procedūros yra konfidencialios. Tačiau aukštesnis nemokumo prevencijos lygis gali teigiamai paveikti įmonės „sveikatą“,¹¹⁵ tokiu būdu išsaugant finansinių problemų turinčioje įmonėje didesnę turto kiekį kreditorių interesų patenkinimui. Akivaizdu, kad šiomis prevencinėmis priemonėmis Prancūzijos įstatymų leidėjas įmonėms, patiriančioms finansinių sunkumų, suteikė visą eilę instrumentų būklės stabilizavimui ir mokumo atkūrimui, tačiau tyčiniai asmens veiksmai, kuriais padidinami nemokios įmonės įsipareigojimai ar sumažinamas turto kiekis, tiek nemokumo, tiek bankroto atveju (nepriklausomai nuo padarinių buvimo ar nebuvimo), sąlygoja būtent baudžiamosios atsakomybės taikymą, kuri už nusikalstamą nemokumą ar bankrotą numatyta dvejuose teisės aktuose - atsakomybę už nusikalstamą nemokumą numatančiame baudžiamojo kodekso (pranc. Code pénal)¹¹⁶ 314-7, 314-8 ir 314-9 str., bei atsakomybę už nusikalstamą bankrotą įtvirtinančiame Prekybos kodekso (pranc. Code de commerce) VI dalyje „Įmonių sunkumai (pranc. des difficultés des entreprises), kurioje būtent IV skyrius skirtas bankrotui ir kitiems nusikaltimams (pranc. de la banqueroute et des autres infractions).

Prekybos kodekso (pranc. Code de commerce) straipsniai nuo L654-1 iki L-654-7 skirti būtent baudžiamosios atsakomybės taikymui už nusikalstamą įmonės bankrotą (pranc. de la Banqueroute) numatant subjektų ratą, kuriems gali būti taikoma baudžiamoji atsakomybė - skirtingai nei Lietuvoje, Prancūzijoje subjektų, galinčių atsakyti už nusikalstamą bankrotą, ratas daug platesnis - tai ne tik de facto ar de jure įmonių vadovai, bet ir ūkininkai, amatininkai.¹¹⁷ Atkreiptinas dėmesys, kad baudžiamajai atsakomybei už nusikalstamą nemokumą pagal prekybos kodekso L 654-2 str. yra būtinas bankroto bylos iškėlimas arba restruktūrizavimo pradžia, po kurių atliktais veiksmais asmuo sumažina turto kiekį, jį paslepia ar pablogina jo būklę.

Ištyrus Prancūzijos doktriną bei teismų praktiką, akivaizdu, kad dominuoja būtent baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamą nemokumą taikymas, kuris baigtiniu nusikalstamų veikų sąrašu artimas Vokietijos StGB 283 straipsniui ar Lietuvos ĮBĮ 20 str.: prekybos kodekso L 654-2 str.¹¹⁸ išvardijama veika, kuri gali būti laikoma blogu įmonės valdymu: prekių ar paslaugų pardavimas už žemesnę nei rinkos kainą turint tikslą išvengti arba atidėti įmonės restruktūrizavimą ar likvidavimą; viso ar dalies turto paslėpimas arba sunaikinimas ir t.t. Code de commerce už nusikalstamą bankrotą numato laisvės atėmimą iki 5 metų ir baudą iki 75000 Eur¹¹⁹, kvalifikuota norma L-654-3 numato laisvės atėmimą iki 7 metų ir baudą iki 100000 EUR tuo atveju, kai nusikalstama veika atlikta investicines paslaugas teikusios įmonės vadovo. Be laisvės atėmimo ir bausmės taip pat numatomi apribojimai eiti vadovaujančias pareigas ar

¹¹⁴ R. Blazy, J. Petey, L. Weill, „Serving the creditors after insolvency filings: from value creation to value distribution“, *European Journal of Law and Economics* (April 2018, Vol. 45, Is. 2), p. 365 <<https://doi.org/10.1007/s10657-017-9560-9>>.

¹¹⁵ Ten pat.

¹¹⁶ Code pénal (Prancūzijos baudžiamasis kodeksas), 314-7 str. <<https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070719>>.

¹¹⁷ Žr. Išnašą Nr. 109: A. Tetley, M. Bayle.

¹¹⁸ Code de commerce (Prancūzijos prekybos kodeksas), L654-2 str. <<https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000005634379>>.

¹¹⁹ Žr. ten pat, L654-7 str.

užimti pareigas valstybės tarnyboje, jei ši veikla susijusi su nusikalstamos veikos sritimi.¹²⁰ Už nusikalstamą nemokumą numatomas laisvės atėmimas iki 3 metų ir bauda iki 45000 Eur.¹²¹ Atkreiptinas dėmesys, kad įstatymų leidėjas nenumato tik laisvės atėmimo, kaip BK 209 str. Lietuvoje; taip pat nenumato ir alternatyvios bausmės (laisvės atėmimo arba piniginės baudos) kaip StGB 283 str. Vokietijoje, todėl daroma išvada, kad Prancūzijos įstatymų leidėjas tiek nemokios, tiek ir bankrutavusios įmonės turto kiekio mažinimą laiko ypatingai pavojinga veika, kovai su kuria pasitelkiamos ypatingos sankcijos. Pažymėtina, kad neatsargiais veiksmais atlikta veika neužtraukia baudžiamosios atsakomybės - nors teisės aktas tiesiogiai nenurodo, baudžiamosios atsakomybės taikymui būtinas sąmoningas asmens veikimas, t. y. veiksmai gali būti atliekami tik tiesiogine arba netiesiogine tyčia.¹²²

Siekiant įvertinti Prancūzijos bankroto kaip visumos reglamentavimo efektyvumą matome, kad Europos komisijos pateikiami Pasaulio banko duomenys liudija, jog Prancūzijos bankroto teisinė sistema užimdama 14 vietą tarp ES narių kreditoriams užtikrina net 78,5 % atgaunamų lėšų (ES vidurkis - 65 %)¹²³.

Prancūzijoje nuo 2014 m. stebima iškeliamų bankroto bylų mažėjimo tendencija,¹²⁴ kadangi bankroto reguliavimas Prancūzijoje liudija, kad jau patį bankroto institutą teisinėje sistemoje suvokiant kaip ultima ratio priemonę, pasitelkiant jį tik tada, kai kiti instrumentai yra neveiksmingi, liudija apie šio tipo reglamentavimo efektyvumą, kai tuo tarpu tyčinės veikos, bloginančios nemokios įmonės būklę ar apsunkinančios turto kiekio nustatytą buhalterinių įrašų pagalba sąlygoja baudžiamosios atsakomybės taikymą.

Taip pat pažymėtina, kad Code pénal 314-8 straipsnis tapatus Vokietijos baudžiamojo kodekso - StGB 283 d straipsniui - siekiant maksimaliai užtikrinti bankrutuojančios įmonės kreditorių interesus išsaugant maksimalų galimą turto kiekį kreditorinių reikalavimų tenkinimui, Prancūzijos Code pénal numatoma baudžiamoji atsakomybė tretiesiems asmenims, bendrininkavusiems bankrutuojančiai įmonei atliekant finansines operacijas ar atliekant turto perleidimo sandorius, numatant laisvės atėmimo iki 3 metų bausmę ir baudą iki 45000 Eur, jei tokiu būdu siekiama išvengti esamų įsipareigojimų vykdymo.¹²⁵

Bankroto nusikaltimų teisinis reguliavimas Prancūzijoje rodo, kad įstatymų leidėjas ne tik pasitelkia būtent baudžiamąją teisę teisinių gėrių užtikrinimui, bet ir efektyviai siekia bausmių, kaip valstybės prievartos priemonių tikslų įgyvendinimo prevenciškai veikiant kitus asmenis (baudžiamąją teisę naudojant kaip paskutinę priemonę) - Code pénal 314-11 str. numato, kad iš

¹²⁰ Žr. ten pat., L654-5 str.

¹²¹ Code pénal (Prancūzijos baudžiamasis kodeksas), 314-7 str. <<https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070719>>.

¹²² Prancūzijos teismo byla: état v. Carrefour France SAS. Cour de cassation, Chambre criminelle, (2012, N°11-86.702 et 11-86.601)

¹²³ Plg. Lietuvos bankroto reguliavimo sistemos efektyvumas ES užima 26 vietą tarp 28 valstybių narių, kreditoriams vidutiniškai atgaunant tik 45 % lėšų, o tai yra 15 % žemiau ES vidurkio). European Commission. Commission proposes new approach to business insolvency in Europe. (2016 11 22). <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-3802_en.htm>

¹²⁴ Statistiques des défaillances (ouvertures de procédure) 1ers trimestres sur 5 ans. Ataskaita Défaillances et sauvegardes d'entreprises en France. <<https://www.insol-europe.org/technical-content/state-reports-france>>.

¹²⁵ Žr. Išnašą Nr. 121. 314- 8 str.

asmenų, neteisėtais veiksmais pabloginusių nemokios įmonės finansinę būklę ar sąlygojusių įmonės bankrotą bus ne tik konfiskuojamas neteisėtas sandoriais įgytas turtas, bet ir informacija apie neteisėto asmens neteisėtą veiką skelbiama viešai.¹²⁶

Prancūzijos teisingumo ministerijos duomenimis, asmenų, nuteistų už nusikalstamą bankrotą, skaičius išlieka stabiliai mažėjantis,¹²⁷ o palyginus nuteistų asmenų skaičių dėl nusikalstamo bankroto su civilinio teisės instituto - bankroto mažėjimo tendencijomis, akivaizdus esamo reguliavimo efektyvumo patvirtinimas - nuo 2012 metų fiksuotas 357 nuteistų už nusikalstamą bankrotą asmenų skaičius, 2017 metais pasiektas 25 proc. mažėjimas - 269 asmenys nuteisti už šią nusikalstamą veiką.¹²⁸

Apibendrinant nusikalstamo bankroto ir nemokumo teisinį reguliavimą Prancūzijos teisinėje sistemoje darytina išvada, kad įstatymo leidėjas, pasitelkdamas visą eilę priemonių, visų pirma siekia civilinės teisės priemonėmis atkurti įmonės mokumą lygiagrečiai siekdamas išsaugoti esamą finansinių sunkumų patiriančios įmonės turto kiekį, tačiau įmonę valdantiems asmenims atlikus sąmoningus veiksmus, kuriais sumažinamas turto kiekis ar atliekama kita įmonės turto masei ar buhalterinės apskaitos įstatymams prieštaraujanti veika sąlygoja būtent baudžiamosios atsakomybės taikymą, todėl laikytina, kad šio pobūdžio reguliavimas neprieštarauja *ultima ratio* principui.

IŠVADOS

1. Identifikavus ir ištyrus Lietuvos bei Europos Sąjungos teisės doktrinoje taikytinus ultima ratio kriterijus, nustatyta, kad sąmoningais asmens veiksmais blogai valdant įmonę ir sąlygojant jos bankrotą bei didelę žalą kreditoriams, baudžiamosios atsakomybės taikymas yra proporcinga priemonė, t. y. nusikalstamo bankroto kriminalizavimas Lietuvoje neprieštarauja ultima ratio principui, kadangi baudžiamosios teisės priemonėmis reguliuojamas objektas yra baudžiamosios teisės poveikio ribose, teisinė norma numato baudžiamąją atsakomybę už konstitucijos saugomų teisinių gėrių - nuosavybės (kreditorių interesų) ir ekonomikos bei verslo tvarkos pažeidimus, kurių apsauga vien civilinės teisės priemonėmis yra nepakankamai veiksminga; kriminalizuoti tik sąmoningi tyčiniai didelę žalą kreditoriams sąlygojantys asmenų veiksmai, kuriais siekiama įmonės bankroto, ir laikantis Europos Komisijos rekomendacijų, sąžiningiems verslo subjektams išsaugoma galimybė po bankroto imtis verslo.
2. Ištyrus įmonių būklę bankroto bylų iškėlimo metu atskleista, kad vis mažėjant turto kiekiui bankrutuojančiose įmonėse proporcingai didėja kreditorių patiriama

¹²⁶ Žr. Išnašą Nr. 121. 314- 11.2 str.

¹²⁷ Ministère de la Justice. Nombre de condamnations selon la nature de l'infraction et le type de juridictions 2012-2017, <<http://www.justice.gouv.fr/statistiques-10054/donnees-statistiques-10302/les-condamnations-27130.html>>.

¹²⁸ Žr. ten pat.

žala, tačiau vien civilinės teisės priemonėmis neužtikrinama kreditorių interesų apsauga, kuri, Pasaulio banko duomenimis, Lietuvoje yra viena prasčiausiai ginamų Europos Sąjungoje, todėl pasitelkiant Vokietijos ir Prancūzijos nemokumo, bankroto, nusikalstamo nemokumo bei nusikalstamo bankroto teisinio reguliavimo patirtis konstatuota, kad tyčinių veikų įmonės nemokumo ir bankroto atveju dekriminalizavimas Lietuvoje įtakoja nepakankamą kreditorių interesų apsaugos ir visos ekonomikos ir verslo užtikrinimo efektyvumą. Tarptautinė nusikalstamo bankroto teisinio reguliavimo patirtis liudija, kad ekonomikos ir verslo tvarkos užtikrinimui pasitelkiama „protinga“ baudžiamoji teisė ne tik nepažeidžia ultima ratio principo, bet sudaro vieningą teisinę sistemą su kitų teisės institutų priemonėmis ir sąlygoja efektyvią saugotinių gėrių apsaugą bei nusikalstamų veikų mažėjimą.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės aktai

1. LR Baudžiamasis kodeksas *Žin.* (2000, Nr. 89-2741).
2. LR Įmonių bankroto įstatymas, *Žin.* (1994, Nr. 60-1182).
3. LR įmonių bankroto įstatymo 2, 10, 11, 13(1), 20, 21, 28, 29, 30, 33, 35, 36 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas, *Žin.* (2013, Nr. 46-2244).
4. Lietuvos Respublikos įstatymas Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, pataisos darbų ir baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo *Žin.* (1994, Nr. 60-1182).
5. Dėl ekonominių nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos (Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas), *Žin.* (1993, Nr. 72-1355).
6. Code pénal (Prancūzijos baudžiamasis kodeksas) <<https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070719>>.
7. Code de commerce (Prancūzijos prekybos kodeksas), L654-2 str. <<https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000005634379>>.
8. Vokietijos baudžiamasis kodeksas (Strafgesetzbuch StGB) In der Fassung der Bekanntmachung vom 13.11.1998 (BGBl. I S. 3322) <<http://www.gesetze-im-internet.de/stgb/>>.

Teismų praktika

9. LR Konstitucinis teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas, *Žin.* (2006, Nr. 7-254).
10. LR Konstitucinio teismo 1999 m. lapkričio 23 d. nutarimas, *Žin.* (1999, Nr. 101-2916).
11. LR Konstitucinio teismo 2017 m. gegužės 19 d. nutarimas, *TAR* (2017-05-19, Nr. 8442).
12. *Valstybė p. J.G.*, LR Kauno apygardos teismas (2010, Nr. 1-94-245/2010).
13. *Valstybė p. R.V.*, LR Aukščiausiasis teismas, baudžiamųjų bylų skyrius (2014, Nr. 2K-352/2014);
14. *Valstybė p. A.J.* LR Aukščiausiasis teismas, Baudžiamųjų bylų skyrius (2014, Nr. 2K-358/2014).
15. *Valstybė p. S.J.*, LR Aukščiausiasis teismas, Baudžiamųjų bylų skyrius (2014, 2K-413/2014).
16. *Valstybė p. A.K.*, LR Kauno apygardos teismas (2016, Nr. 1-84-238/2016).
17. *Valstybė p. R.T., M.G., A.Š.*, LR Kauno apygardos teismas (2016, Nr. 1-42-530/2016).
18. *Valstybė p. A.L.*, LR Klaipėdos apygardos teismas (2016, Nr. 1-74-361/2016).
19. *Valstybė p. E.K.*, LR Šiaulių apygardos teismas (2016, 1-25-309/2016).
20. *Valstybė p. J.S.R.*, LR Apeliacinis teismas (2018, Nr. 1A-223-518/2018).
21. *Valstybė p. V.J. ir S.K.*, LR Aukščiausiasis teismas, Baudžiamųjų bylų skyrius (2018-05-31, Nr. 2K-7-84-489/2018).
22. *Valstybė p. A.T. ir J.S.*, LR Aukščiausiasis teismas, Baudžiamųjų bylų skyrius (2019, Nr. 2K-25-693/2019).
23. *Valstybė p. K.B., S.B., A.A.*, LR Apeliacinis teismas (2019, Nr. 1A-23-318/2019).
24. *Valstybė p. T.V.*, LR Aukščiausiasis teismas, Baudžiamųjų bylų skyrius (2019, Nr. 2K-13-719/2019).
25. Case C-440/05, Commission v. Council [2007] ECR I-9097].
26. Bundesgerichtshof, Urteil vom 31.05.2017 - 2 StR 489/16.
27. Prancūzijos teismo byla: état v. Carrefour France SAS. Cour de cassation, Chambre criminelle, (2012, N°11-86.702 et 11-86.601).

Kiti šaltiniai

28. A. Abramavičius ir kt. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Specialioji dalis (99-212 straipsniai) (Vilnius: Valstybės įmonė Registrų centras, 2009), p. 502.

29. A. Čaplinkas, Dapšys, J. Misiūnas, V. Poškevičius, „Kriminalinių bausmių sistemos darba ir sankcijų optimizavimas kaip baudžiamosios politikos veiksmingumo prielaidos“, *Teisė* (2000 Nr. 37).
30. A. Dambrauskienė, „Ultima ratio principo samprata“, *Teisė* (2015 Nr. 97), p. 116-134.
31. A. Dambrauskienė, Ultima ratio principo įgyvendinimas kriminalizuojant veikas Lietuvos respublikos baudžiamajame kodekse (daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilniaus universitetas, 2017).
32. A. Gutauskas, „Nusikalstamo bankroto kvalifikavimas“, Straipsnis knygoje: G. Švedas red., *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai* (Vilnius: Registrų centras, 2014).
33. A. Gutauskas, Nusikalstamo bankroto kvalifikavimas. Seminaro medžiaga. (2013 09 13).
34. A. Klip, „European Criminal Policy“, *Criminal Law & Criminal Justice* (2012, No. 3), p. 3- 11.
35. A. Milinis, N. Strikulyš, „Nusikalstamas ir tyčinis bankrotas: teorija ir praktika“, *Jurisprudencija* (2016, Nr. 23(2)), p. 249-268.
36. A. Tetley, M. Bayle, „Insolvency Law in France“, Reed Smith, <<https://www.reedsmith.com/.../fileattachment/franceaspublished.pdf>>.
37. A. Vaišvila, *Teisės teorija* (Vilnius: Justitia, 2014).
38. C. Jäger, Wirtschaftsstrafrecht. (2007: Universitat Trier) Baudžiamosios ekonomikos teisės paskaitų medžiaga. <<https://www.uni-trier.de/fileadmin/fb5/prof/STR001/Schwerpunkt/loesung>>.
39. C. F. Stuckenberg, „The Constitutional Deficiencies of the German Rechtsgutslehre“, *Oñati Socio-legal Series* (2013, (1)), p. 31-41. <<http://ssrn.com/abstract=2200870>>.
40. D. Höffner, Zivilrechtliche Haftung und strafrechtliche Verantwortung des GmbH- Geschäftsführers bei Insolvenzverschleppung. Zugleich ein Beitrag zum ultima ratio Prinzip (Berlin: Duncker & Humblot 2002).
41. D. Peacock, „France: Criminal Liability for Fraudulent Bankruptcy“ *Journal of Financial Crime*, (1996, Vol. 4, No. 1.), p. 88-90.
42. D. Primorac, M. Buhovac, „Criminal Justice Aspects of Causing False Bankruptcy“, 16th International Scientific Conference on Economic and Social Development – The Legal Challenges of Modern World – Split, 1-2 September 2016. Challenges of Modern World (2016). <[http://www.esd-conference.com/upload/book_of_abstracts/esd_Book_of_Abstracts_Split_2016.p](http://www.esd-conference.com/upload/book_of_abstracts/esd_Book_of_Abstracts_Split_2016.pdf)df>.

43. Encyclopédie Droit- finances. La banqueroute ou faillite frauduleuse (définition) <<https://droit-finances.commentcamarche.com/contents/1318-la-banqueroute-ou-faillite-frauduleuse-definition>>.
44. Europos komisija. Komisijos komunikatas Europos parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui. ES baudžiamosios teisės politikos kūrimas. Veiksmingo ES politikos įgyvendinimo užtikrinimas baudžiamosios teisės priemonėmis. Briuselis, 2011.09.20 KOM(2011) 573 p.7 <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0573&from=LT>>.
45. Europos Komisijos 2012 12 20 komunikatas Europos parlamentui, Tarybai ir Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui. Naujas europinis požiūris į verslo žlugimą ir bankrotą. (Strasbūras, 2012) COM(2012) <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52012DC0742&from=en>>
46. „French Criminal Law“, *Law Review, and Quarterly Journal of British and Foreign Jurisprudence* (855-1856 No. 2), <https://heinonline-org.ezproxy.vdu.lt:2443/HOL/Page?collection=journals&handle=hein.journals/lr_qj23&id=263&men_tab=srchresults#>.
47. G. Ivoška, Baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamas veikas ekonomikai ir verslo tvarkai reglamentavimo Lietuvos Respublikos baudžiamaisiais įstatymais problemos (daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilniaus universitetas, 2007).
48. G. McCormack, A. Keay, S. Brown, *European Insolvency Law. Reform and Harmonization* (Cheltenham: Edgar Elgar Publishing, 2017).
49. G. Rhakimova, „Bankruptcy Crimes in Germany and the United States: Lessons for Russia“, Central European university (2011).
50. G. Sakalauskas, „Ką liudija didėjantis baudžiamasis represyvumas Lietuvoje?“, *Kriminologijos studijos* (2014, t. 2), p. 96-137.
51. G. Sakalauskas, Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje (Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2017).
52. G. Švedas, „Veikos kriminalizavo kriterijai: teorija ir praktika“, *Teisė* (2012 Nr. 82).
53. G. Višinskis, „Baudžiamoji atsakomybė už savavildžiavimą“ (daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilniaus universitetas, 2015).
54. Įmonių bankroto proceso valdymas ir kontrolė, (Valstybės kontrolė. Valstybinio audito ataskaita Nr. VA-P-20-8-15.), (Vilnius: 2014-11-25), <<https://www.vkontrole.lt/failas.aspx?id=3285>>.
55. K. H. Tuori, „Ultima Ratio as a Constitutional Principle“, *Oñati Socio-legal Series* (2013,3 (1)), p. 6-20. <<http://ssrn.com/abstract=2200869>>.

56. K. Lüderssen, C. Nestler-Tremel, E. Weigend, *Modernes Strafrecht und ultima-ratio prinzip* (Frankfurt am Main Lang, 1990).
57. La banqueroute ou faillite frauduleuse (définition). Droit-finances. <<https://droit-finances.commentcamarche.com/contents/1318-la-banqueroute-ou-faillite-frauduleuse-definition>>.
58. Le site officiel de l'administration française. <<https://www.service-public.fr/professionnels-entreprises/vosdroits/F22311>>.
59. M. Filo, G. F. Kiss, "Regulation of Bankruptcy Offences in German and Hungarian Law", *Acta Univ. Sapientiae, Legal studies*, (2015) p. 31–45.
60. M. Ladiges, "Criminal Liability of Directors of a Private Limited Company Seated in Germany", *Criminal law Forum* (2013), p. 106.
61. M. Wischemeyer, „Volles Risiko für den GmbH-Geschäftsführer“, *Wirtschaft in Mittelfranken*, Ausgabe 08|2005, <<https://www.ihk-nuernberg.de/de/IHK-Magazin-WiM/WiM-Archiv/WIM-Daten/2005-08/Berichte-und-Analysen/Volles-Risiko-fuer-den-GmbH-Geschaeftsfuehrer.jsp>>.
62. Maître Haddad Sabine, „La Banqueroute: une sanction penale“, *LegaVox*, (2012), <<https://www.legavox.fr/blog/maitre-haddad-sabine/banqueroute-sanction-penale-9193.htm>>.
63. Ministère de la Justice. Nombre de condamnations selon la nature de l'infraction et le type de juridictions 2012-2017, <<http://www.justice.gouv.fr/statistiques-10054/donnees-statistiques-10302/les-condamnations-27130.html>>.
64. O. Fedosiuk „Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštinė priemonė (ultima ratio) teorija ir realybė“, *Jurisprudencija* (2012 19(2)), p.715-738.
65. O. Fedosiuk, „Dirbtinis kriminalizavimas kaip teisinės praktikos patologija“, straipsnis knygoje: *Baudžiamoji justicija ir verslas* (Vilnius: VU Teisės fakultetas, 2016).
66. P. Prüfer, „Der Straftatbestand der Insolvenzverschleppung und seine Vermeidung“, *Recklinghäuser Beiträge zu Recht und Wirtschaft*, (2015 No.33).
67. P. S. Ryan, „Understanding Director & Officer Liability in Germany For Dissemination of False Information: Perspectives From An Outsider“, *German law journal* (2003 Vol. 4. (5)).
68. Pasaulio bankas. Doing business in Lithuania 2019. Resolving insolvency. <<http://www.doingbusiness.org/en/rankings?region=>>>.
69. R. Blazy, J. Petey, L. Weill, "Serving the creditors after insolvency filings: from value creation to value distribution", *European Journal of Law and Economics* (April 2018, Vol. 45, Is. 2), p. 365 <<https://doi.org/10.1007/s10657-017-9560-9>>.
70. R. Čiricaitė, „Bankroto bylos iškėlimas Lietuvos Respublikos teisme pagal Europos Sąjungos ir Lietuvos teisę“, *Teisė* (2010, Nr. 74).

71. R. L. Koral; M. Ch. Sordino, “The New Bankruptcy Reorganization Law in France: Ten Years Later”, *American Bankruptcy Law Journal* (1996, No 437).
72. R. Wendt, “The Principle of “Ultima Ratio” And/Or the Principle of Proportionality”, *Oñati Socio-legal Series* (2013, Vol. 3, No. 1), p. 92- 93. <<http://ssrn.com/abstract=2200873>>.
73. Rescue of Business in Insolvency Law. Instrument of the European Law Institute. European Law Institute 2017. <https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Publications/Instrument_INSOLVENCY.pdf>.
74. S. Augėnaitė, „Tyčinis = nusikaltimas?“, *Verslo žinios*, (2012 06 12).
75. Statistiques des défaillances (ouvertures de procédure) 1ers trimestres sur 5 ans. Ataskaita Défaillances et sauvegardes d’entreprises en France. <<https://www.insol-europe.org/technical-content/state-reports-france>>.
76. T. Rudolph “Strafbarkeitsrisiken und Verteidigung in der Unternehmensinsolvenz”, *Jurisprudencia*, (2017 No. 07), p. 1-39.
77. U. Kindhäuser, „Strafe, Strafrechtsgut und Rechtsgüterschutz“, straipsnis knygoje *Modernes Strafrecht und ultima-ratio prinzip* (Frankfurt am Main: Verlag Peter Lang: 1990), p. 29-39.
78. V. Jourová, Commission proposes new approach to business insolvency in Europe: promoting early restructuring to support growth and protect jobs, (European Commission - Press release: 2016) <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-3802_en.htm>.
79. V. Piesliakas, *Lietuvos baudžiamoji teisė*, t.1, (Vilnius, Justitia: 2009).
80. Wirtschaftskriminalität. Bundeslagebild 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, Fallentwicklung Insolvenzdelikte. Bundeskriminalamt https://www.bka.de/DE/AktuelleInformationen/StatistikenLagebilder/Lagebilder/Wirtschaftskriminalitaet/wirtschaftskriminalitaet_node.html>.
81. Wirtschaftskriminalität in Zahlen. <<https://www.polizei-dein-partner.de/themen/wirtschaft/detailansicht-wirtschaft/artikel/wirtschaftskriminalitaet-in-zahlen.html>>.

SUMMARY

COMPLIANCE OF CRIMINAL BANKRUPTCY LEGAL REGULATION WITH THE PRINCIPLE OF ULTIMA RATIO: NATIONAL AND INTERNATIONAL ASPECTS

This article is specifically concerned with the situation that the legislator in Lithuania has established both civil and criminal liability for intentional bankruptcy of a person due to the intentional conduct and there is a question of the bankruptcy criminalisation compliance with the ultima ratio principle.

The aim of this article is to analyse whether the legislative regulation of criminal bankruptcy in Lithuania does not contradict principle ultima ratio as the last resort, the same as to evaluate the criminal liability in accordance with article 209 of the Criminal code of Lithuania for a bad corporate governance how it is defined by the national and international law.

Article 209 of the Lithuanian Criminal Code provides criminal liability for a person who deliberately manages a company in bad way, leading to its bankruptcy and by this action or inaction causes substantial damage to creditors. The legislator has foreseen the analogues criteria for intentional bankruptcy, as it is provided in Lithuanian Bankruptcy Code article No. 20. The big damage criteria (150 MGL), for at least two creditors does not reflect real damage to the state economy and business helps to avoid criminal liability when the damage is made for only one person. Notwithstanding to the declining volume of the assets in the companies going to the bankruptcy, in the same way proportionally increasing the amount of the damage made to the creditors, the civil law instruments do not guarantee the safeguard for the creditors interests, which, according the World bank reports, in Lithuania is one of the worst regulated in European Union. For that reason, by invoking the best experience and comparative approach of different legal systems- France and Germany, can be held, that the criminalisation of intentional activities in insolvency and bankruptcy cases result the positive effects to the efficiency of bankruptcy regulation. In accordance with ultima ratio principle was found that the internal criteria for the principle content are: the dangerousness of the act, widespread of the act; it also must be evaluated whether criminal law is used as the as resort for the protection of legal goods and should be answered whether this object can be regulated by the measures of criminal law.

The law of criminal bankruptcy foresees the criminal responsibility for damage of the goods which are protected by the constitution - the property (interests of the creditors), the same way as economics and business order, because the protection of these goods cannot be guaranteed only by the means of civil law. On the basis on these criteria can be stated, that the criminal responsibility is the proportionate instrument – it means, that the criminalization of the bankruptcy does not contradict to the principle of ultima ratio.

KEY WORDS

Criminal bankruptcy, ultima ratio.